

Received: 06.07.2024
Accepted: 07.09.2024

Received in revised form: 28.08.2024
Available online: 15.09.2024

Original Research

Citation: İnce, Y. T., & Saygılı, H. (2024). Activities of Ambassadors and Embassies in the Yıldız Journals: Eastern Rumelia, Crete, and Armenian Issues. *Turkophone*, 11(1), 46-59. <https://dx.doi.org/10.55246/turkophone.1511600>

Activities of Ambassadors and Embassies in the Yıldız Journals: Eastern Rumelia, Crete, and Armenian Issues

Yusuf Teoman İNCE* Hasip SAYGILI**

ABSTRACT

In state administration, one of the ways to obtain information on risky and critical issues in order to make decisions and take appropriate actions is through the journal mechanism. This article examines the diplomatic activities of the Ottoman Empire and the activities of embassies between 1878 and 1908 through journals from the era of Sultan Abdulhamid II. This descriptive article employs document review as a qualitative data collection method, and the analysis of the obtained data is conducted through document analysis. Firstly, the diplomatic transformations of the Ottoman Empire throughout its historical process are discussed, followed by an analysis of the documents written about ambassadors and embassies in the Yıldız Archives. Within this framework, important problem areas of the period, such as the "Eastern Rumelia Issue," the "Crete Issue," and the "Armenian Issue," are examined, and the diplomatic processes underlying these events are interpreted. Additionally, the effectiveness of the Ottoman Empire's embassies and the personal attitudes of ambassadors are evaluated through the journals. The results of the article shed light on the political and diplomatic dynamics of the Abdulhamid era with different perspectives provided by the journals regarding the diplomatic events of the period and the roles of the ambassadors.

Keywords: Abdulhamid II, Eastern Rumelia, Crete, Armenian Issue, Yıldız Journals, Ottoman Diplomacy

1. INTRODUCTION

The diplomatic development of the Ottoman Empire underwent various stages and transformations throughout its history. Shaped by geographical, political, economic, and ideological factors, these processes have been decisive in the state's diplomatic relations. Particularly, significant events and developments in the 19th century necessitated the restructuring of Ottoman diplomacy. This article examines the diplomatic activities of the Ottoman Empire between 1878 and 1908 through journals from the era of Abdulhamid II, aiming to analyze the diplomatic transformations of the Ottoman

* 0009-0003-6621-6293, Master Student, Adam Mickiewicz University Mediterranean Studies, Poland yusinc@st.amu.edu.pl

** 0000-0002-4841-4785, Prof. Dr., Fatih Sultan Mehmet Vakıf University Faculty of Humanities and Social Sciences - History, hsaygili@fsm.edu.tr

Empire and the roles of ambassadors in detail, while also assessing the political and diplomatic processes of the period.

By analyzing the journals from the era of Abdulhamid II, unique insights into the diplomatic activities of the Ottoman Empire are presented. The information contained in these journals serves as an important resource for understanding the political and diplomatic dynamics of the time. However, the documents evaluated are limited to those journals written about the ambassadors and embassies found in the Yıldız Archives. Other documents and archival sources are outside the scope of this article. A detailed analysis of the examined journals allows for a fresh perspective on the political and diplomatic events of the period. Additionally, one of the article's contemporary aspects is its interpretation of the Ottoman Empire's diplomatic activities within the context of the activities of the ambassadors and embassies mentioned in the journals.

Furthermore, archival documents constitute a significant portion of the sources in this article. Therefore, the method followed and the structure of the article have been organized and classified according to the archival documents. The universe of the article comprises the diplomatic activities of the ambassadors and embassies of the Ottoman Empire with foreign states between 1878 and 1908. As a sample, the diplomatic activities during this period, particularly the journals written about Abdulhamid II and the ambassadors, have been included. The data were collected from documents obtained from the "Ottoman State Archives, Yıldız, Arzuhal Journals" fund.

The identified documents were first classified according to countries, ambassadors, and events. Some events concerned multiple states, and thus the documents of ambassadors from different countries were included under the same classification group. For instance, events related to the Armenian Issue involved both Russia and England. Therefore, the two different states have been categorized under the "Armenian Issue" heading. However, documents concerning the relations between France and the Ottoman Empire have been classified under the "France" heading. The documents carry high validity and reliability as they are official documents of the Ottoman State Archives and directly contain the diplomatic correspondence of the period. The originality and historical context of the documents have been preserved in the article. The data were analyzed based on the diplomatic transformations of the Ottoman Empire over the historical process. The examined documents were first considered in their historical contexts, and then the diplomatic activities and roles of the ambassadors were interpreted and analyzed. Care was taken to maintain the integrity of the subject during the analysis of the documents.

This study includes the interviews of ambassadors who served during the era of Abdulhamid II, along with some confidential discussions. This is significant from the perspective of political analysis of the period. The article aims to understand and examine the political and political events of the period in a different dimension in light of the documents it discusses.

2. EXAMINATION OF AMBASSADORS AND EMBASSIES IN THE JOURNALS

2.1 Journals

The journals served as a kind of intelligence-gathering method for Abdulhamid II. This allowed him to track events both within and outside the state. There may be multiple reasons for Abdulhamid's preference for this system, but a few stand out. The first is his paranoia regarding coups and betrayals, and the second is the complexity of internal parameters of the state during that period. Abdulhamid

secluded himself in Yıldız and wanted to personally monitor the events. Therefore, he established a communication network that provided him with data from both within and outside the borders.

This network somewhat resembles today's CİMER (Communication Center for Citizens) in some aspects. Writing journals was not the privilege of just one group; it was a network that everyone in the state apparatus could use. This situation also led to the writing of false and baseless journals. Some state officials wrote journals that could be considered slanderous to undermine their rivals or for personal gain. However, Abdulhamid II did not always accept the contents of the journals as accurate and attempted to verify them through different sources. Another factor resulting from the situation mentioned above is the sheer volume of journals written. Because of this, some journals were never read, while the majority were read first by certain officials (Açık, 2011, p. 26-19).

The journals were written for various purposes, sometimes for political objectives, sometimes for personal interests, and sometimes for informational purposes. The documents examined in this article are mostly for informational purposes. They report on the speeches, personal opinions, character, or circumstances of any ambassador. However, it is observed that some documents served both informational and political purposes. For example, in the document coded Y.PRK.AZJ 38/55, the journalist, who stated that he met with the French ambassador, praised himself through the ambassador's words and requested certain positions.

Another important issue to mention before proceeding to the examination of the documents is the significance of the documents containing information about ambassadors and embassies. Ambassadors became an important communication tool for states in the 19th and 20th centuries. Especially after the 1856 Paris Conference, the Ottoman Empire took care to act in harmony with Europe in its foreign and internal policies. In this context, there was continuous communication with European ambassadors. With the Berlin Conference convened during the reign of Abdulhamid, communication with ambassadors became stronger, and their influence on internal and external matters increased. The journals contain information about the speeches of ambassadors and even their characters. This can provide a different perspective on understanding the period and its political and diplomatic events. Documents related to ambassadors have been evaluated within the context of the political and diplomatic events experienced. Therefore, the events in Eastern Rumelia, Crete, and the Armenian Issue have been addressed.

2.2 The Eastern Rumelia Issue

The Eastern Rumelia issue relates to the desire of the Bulgarians to expand the autonomy area allocated to them to include the province centered in Plovdiv. This demand began to be fueled after the Berlin Conference. With the Berlin Conference, a Bulgarian state was technically established under Ottoman rule but under Russian influence, and a constitution was created based on the Serbian constitution. Some time after the conference, in 1879, Prince Alexander was appointed to lead Bulgaria. When Russia withdrew its forces from Bulgarian territories at the same time, the Ottoman Empire expressed its intention to send troops, to which a segment in Eastern Rumelia and Bulgaria declared that they would resist the Ottoman soldiers. In response, Russia made an agreement with the Ottoman Empire and counseled the Bulgarian people to calm them.

However, as events progressed, the Bulgarian prince and the parliament known as the Sobranie began to act independently due to their dissatisfaction with Russian influence, leading to an uprising in Plovdiv in 1885. As a result of these events, it was declared that Eastern Rumelia had united with Bulgaria. Following this development, Russian ambassador Nelidof immediately informed the

Sublime Porte of the situation. The Ottoman Empire, which preferred not to resolve this significant crisis through military operations, demanded that the states party to the Berlin Agreement ensure the protection of its provisions. Following the recommendation of the European states, a conference was convened in Istanbul. At the conference, while England and France insisted on the protection of the new status quo, Russia, Austria, and Germany advocated for the restoration of the old status quo (Aydın, 2012, pp. 129-131). During the conference, the situation changed when the Serbs attacked the Bulgarians; after the Bulgarians defeated the Serbs, the Sublime Porte began negotiations with the Bulgarians and made several decisions. The decisions made were as follows:

1. The autonomy in Eastern Rumelia would be granted to the Bulgarian prince, but Muslim towns would be separated from that region.
2. The provincial regulations would be determined by the Ottoman Empire and the Bulgarian prince.
3. The implementation of the decisions regarding Bulgaria and Eastern Rumelia stated in the Berlin Agreement would continue.

After this agreement, although the Russians attempted to exert influence over the Bulgarians, the chairman of the parliament, Stamboulof, tried to govern the country independently from Russian influence. This governance continued until 1895, but after Stamboulof's death, the Bulgarians began to get closer to the Russians again (Karal, 2011, pp. 102-112).

Considering the aforementioned events, it can be observed that since 1879, Russia has been trying to establish a permanent area of influence in Bulgaria. According to information provided by the Austrian ambassador in 1881, Russian merchants traveling to Bulgaria for the purpose of construction and other needs actually had a political aim. Additionally, the same ambassador reported that Russia encouraged the gatekeeper responsible for ensuring Ottoman-Bulgarian communication to create difficulties (DABOA, 1918a). However, in the following period, the Bulgarians would become uncomfortable with Russian influence and would act independently. Given this information, it can be seen that there may have been Russian influence in the uprisings that occurred during the process.

In 1885, in an interview with Nelidof, who informed the Sublime Porte of the events, he stated that the Russian emperor condemned the rebellion and withdrew the army, adding that this incident would not escalate further and that the rebels would remain in their positions upon receiving a warning. He emphasized that the Ottoman Empire should gather the states from the Berlin Conference as soon as possible to discuss the situation. He then claimed that it was impossible to restore the old status quo and that sending military forces would lead to dire consequences. He implied that envisioning the situation as a "fait accompli" would yield the best results. In this context, a diplomatic journalist reporting on the situation assessed that the acceptance of such a condition could also lead to uprisings among other peoples in the Balkan Region. He then suggested appointing a commissioner, citing Russia's previous interventions in past events as an example. However, Nelidof indicated that Russia would not be inclined to the commissioner issue and that the matter should be resolved peacefully (DABOA, 1895a).

When examining the conversation between the journalist and Nelidof, it becomes clear that Nelidof's assertion that the Bulgarians would not listen to the Russian Emperor indicates that the rebellion did not fully occur under Russian control; however, Russia's desire to maintain the established status quo shows that it was not uninformed about this rebellion. Furthermore, as the journalist expressed,

viewing this issue as a *fait accompli* would affect other peoples in the Balkans and the ensuing turmoil would continue until the Balkan Wars.

2.3 The Cretan Issue

The Cretan issue has turned into a problem since the Greek uprising in 1821. The strategic position of the island has increased the interest and intervention of major powers in this island. As a result of the Cretan Uprising in 1867, Ali Pasha granted autonomy to the Greeks. In 1868, the Ayestafanos Agreement was made to ensure the implementation of this autonomy. However, European states regulated the autonomy mentioned at the Berlin Conference to weaken Russia's dominance. Following these events, the Ottoman Empire issued the Halepa Firman in 1878 to prevent any potential unrest with the Cretans. According to this firman:

1. The governor of Crete would be appointed every five years. A Muslim assistant would be assigned to a Christian governor and vice versa.
2. There would be 80 members in the provincial general council. Of these members, 49 would be Christian and 31 would be Muslim. This council would meet once a year.
3. Appointed officials would be selected from among the island's natives.
4. Greek would be accepted as the official language.
5. The surplus revenue from taxes would be used for the services of the island.
6. Freedom of the press would be ensured (Cengiz, 2018, p. 79).

In 1885, following the unification of Eastern Rumelia with the Bulgarians, the Cretan issue began to escalate. Although Abdulhamid II sent governors to placate the islanders, Muslims and Christians were defying the governors. In 1889, armed gangs revolted, and Christians began to refuse to pay taxes. The demands of the Greek rebels were for a Greek Orthodox governor. However, these uprisings were not just conflicts against bureaucracy; they were also clashes between the Muslim and Christian populations. In 1890, the gangs were dispersed, and order was restored. The appointment of a Christian but non-Greek governor (Prince Beroviç) later rekindled tensions. In 1896, conflicts broke out between Muslims and Christians in the towns of Kandia and Hanya, resulting in massacres. Although Abdulhamid II promised to renew the Halepa Firman, the situation could not be controlled. In light of the crisis, the Ottoman Empire sought help from the great powers. The great powers decided to send military forces to the island but warned Greece not to intervene. However, the Greek government disregarded these warnings and sent troops to the island in 1897. The great powers responded harshly, pushing the Greek forces away from the island. On September 6, 1898, the Muslim population attacked the British occupation force and killed the British consul. This incident was used as a justification to remove the Ottoman military units from the island by Britain, Italy, France, and Russia. The great powers decided that the island would remain under Ottoman administration and appointed Greek Prince George to the island. In 1898, the prince arrived and took over the administration. In 1899, a new constitution was created, a new flag was adopted, and a police organization, which included Italian officers, was established (Karal, 2011, pp. 118-125).

Following the conclusion of the Cretan events, an interview was conducted with the French ambassador, whose term in the Ottoman Empire was about to end and who was soon to leave Istanbul. In this interview, both the journalist who wrote the report and the French ambassador made interesting observations. The journalist's statements were as follows: "Before the Cretan issue occurred, the privileges granted to the Cretans were not even found in Europe; regular salaries were paid to the

gendarmarie and military units to ensure order and peace, and the assembly in Crete was autonomous in internal affairs. However, with the activities of the committees in Athens, the Cretans were incited, and then the Greeks entered the island without respecting international law. After this incident, the Cretans accepted nothing but incorporation into Greece. Naturally, this escalation led us into a war that would result in a heavy defeat for the Greeks. Although we were victorious, the Christian powers treated the Greeks well and supported them. The autonomy given to the Cretans in its current form (after the Cretan uprisings) means handing over the island to the Greeks shortly. However, France has no benefit from this autonomy whatsoever. France was known for its policy of protecting Orthodox Christians in the East. However, now, this is approached with neglect, leading to the events that caused the Crimean War. France is unintentionally serving a hidden purpose that is not in its interests. This hidden purpose is the Russo-British alliance" (DABOA, 1899a).

After stating the above expressions, the French ambassador remarked that Europe has not always acted justly and has sometimes sought alliances. He mentioned that he was also embarrassed by the current situation, explaining that France could not intervene because it was not entirely sure about its alliances. He then warned his interlocutor, whom we mentioned in the above journal, about the situation in Macedonia, stating that if necessary precautions were not taken, the situation would become as grave as in Crete (DABOA, 1899a).

When examining the conversation between the journalist and the French ambassador, it is evident that although order was established in Crete, the activities of the Greeks to freely operate on the island and attempts to land there indicate that they were not entirely alone in these events. It can be observed that after the war, Christian states supported the Greek state. Moreover, despite France's policy of protecting Christians, its passive stance on the Cretan issue indicates that the balances were changing. The ambassador's uncertainty about the alliances reveals this situation. The alliances during World War I are similar to this situation. Finally, both the ambassador and the journalist's assessments regarding the Greek and Macedonian issue turn out to be accurate, showing that despite foreseeing the events, the necessary precautions were not fully taken.

2.4 The Armenian Issue

Until the Ottoman-Russian War of 1877-1878, there was no significant mass issue concerning Armenians in Turkey. The traditional Ottoman administrative and political structure had, under the conditions of the day, a moderate approach towards Armenians, as it did with other non-Muslim minorities. By the 19th century, it was known that Armenians largely spoke Turkish and preferred a lifestyle similar to Turkish traditions. Principally, due to their effective exemption from military service, their economic, social, and cultural developments had advanced beyond those of the Muslim Turkish element. Following the Greek uprising of 1821, they were employed in various levels of the state.

There were two main issues that triggered the Armenians. One was the efforts of the Russians to use them against the Ottoman regime, and the other was the Protestant policies of the British. Seeking a group to protect in order to legitimize their activities in the East, England opened a Protestant church in Jerusalem in 1842. Subsequently, the British established special schools in Istanbul, Lebanon, and various places in Anatolia. Through these schools, they aimed to spread Protestantism, considering Armenians the most suitable group (Jenkins, 2014).

On the other hand, the Russians encountered and made contact with Armenians in Anatolia during the 1878 war. In Ayestafanos, the Russians received a promise of reforms for the Armenians and

protection against the Kurds. In the Berlin Conference, Britain sought to use Cyprus as a base against potential Russian activities in Anatolia and would also regulate the Armenian reform conditions. Until that time, although the Armenians did not have politically motivated demands, the ongoing discussion of their rights indicated the struggle of the two great powers on paper. In 1880, the necessity and implementation of this reform was reminded to the Ottoman Empire by the Great Powers. During this reminder, it was emphasized that officials and officers suitable for Christian regions should be appointed. Within that year, a decision for reform would be taken. The contents of the decisions were as follows:

1. A court would be organized.
2. Police and gendarmerie would be organized.
3. Tax revenues, except for customs, postal, and telegraph revenues, would be allocated to this region.
4. Judicial officers would be appointed.
5. Reforms would be controlled through a supervisor (Karal, 2011, pp. 126-144).

Even though reforms were made, from 1880 onwards, Armenian societies began to form and become active, especially in Europe and England. In 1887, the Hunchak Armenian Revolutionary Society held meetings for rebellion. In 1890, weapons and bombs hidden in Armenian churches were found. In 1894, the British consul in Van toured the regions inhabited by Armenians. The Armenians perceived this tour as a sign and were preparing to revolt. As a sign of rebellion, they massacred Muslims in Bitlis Sasun. In response, Abdulhamid sent the Fourth Army Corps commander to suppress the uprising, and it was brutally crushed. Europe referred to this event as the "Armenian Massacre." The Ottoman state did not accept these accusations and held the society leader Naza Bek responsible. However, Britain ignored these statements and made severe threats against the Ottoman Empire both in public and in its parliament. These threats also included sanctions, which were essentially a reform proposal (Karal, 2011, pp. 126-144).

The content of this reform proposal was as follows:

1. Gendarmes (officers) in areas where Armenians were present would be Christian.
2. District heads would be determined by election.
3. Forest guards would be present in areas where Armenians were located.
4. Regulations would be made regarding prisons (amnesty for Armenians convicted of political crimes).
5. The issue of conversion would be regulated by law.
6. Damages suffered by Armenians would be compensated.

With this reform proposal, it was as if a project for autonomy was presented to the Armenians despite the Muslim majority in Eastern Anatolia. These projects led to the elevation of the Armenians' political ambitions. On September 28, 1895, the Armenians decided to hold a protest march in Istanbul. The state allowed this march on the condition that they would not walk toward the Bâb-ı Âli. However, the Armenians disregarded this warning and marched toward the Bâb-ı Âli, killing Officer Servet Bey, who came to warn them. Following this, Grand Vizier Said Pasha began to defend the Bâb-ı Âli. Since no ammunition was given to the soldiers, the defense was carried out with bayonets.

After Said Pasha's request for help to Serasker Rıza Pasha went unanswered, the Muslim population intervened. Following the intervention of the Muslim population, clashes began in various parts of the country, including Trabzon, Tekirdağ, and İzmit. In response, European powers protested the Ottoman Empire. Even the British Prime Minister Salisbury would mention that the Ottoman Empire would collapse. The severity of Britain's reaction likely stemmed from its damaged prestige due to its inability to fully implement its policy of protecting Protestants (Karal, 2011, pp. 126-144).

When examining the journals written about this issue, it is noted that Ali Ferruh Bey, the second secretary of the London Embassy, sent his personal opinions to the palace in journal form on April 18, 1894. In this memorandum, he mentioned the following: “Anarchist groups are engaging in bad activities in Paris and London, and upon these events, the British Government decided to take some measures. Among the captured anarchists, no Armenians were found, but I hope the relationship between Armenians and anarchists will come to light. Thus, the true nature of the Armenians will be revealed. Indeed, as time progresses, the true nature of the Armenians is becoming clearer. Their complaints are no longer taken seriously by many. In the House of Commons, no questions are being asked about the Armenians, nor are there any answers. As long as we appear brave and indifferent (against Europe), Europe cannot raise its voice. Europe only thinks of its own interests and raises its voice only when its interests are affected. Even if we raise our voices on this issue, all Europe will do is thank us. If we discipline those who act rebelliously one by one and unhesitatingly kill those who raise arms against our officers, then Europe cannot raise its voice. We cannot grant privileges in Anatolia, just as we do not in Rumelia. This issue must be a matter of life and death for us. Immigrants should be settled in the areas where Armenians are found in Anatolia, taxes should be collected from single Muslim youths, and Muslims should be encouraged to marry” (DABOA, 1894a).

It is important to evaluate this memorandum written three months before the uprising in August 1894. After the uprising, when the British used the harsh reaction to put the Ottoman Empire in a difficult situation, and in light of the documents concerning the failures of Ottoman embassy officials in gathering information; Ali Ferruh Bey misled the state by encouraging a harsh intervention. It was known how sensitive Christian states were regarding their subjects. Furthermore, while the Armenian issue did not penetrate European public opinion, its later influence on public opinion could indicate that the uprising was suppressed more harshly than it should have been. However, Ali Ferruh Bey was justified in stating that no privileges should be granted to anyone in Anatolia. The parallelism between the demands of the Armenians in the 19th century and the similar demands being raised today for the Southeastern region is noteworthy. Additionally, Ali Ferruh Bey's ideas regarding immigration policies are also significant. The state would eventually adopt similar policies, albeit not exactly as recommended. Finally, Ali Ferruh Bey's view of Armenians as "anarchists" shows that the Armenian issue was not merely a matter of ethnicity. Perhaps due to this, he believed that Europe would not raise its voice. However, regardless of the situation, great powers did not hesitate to turn the situation to their advantage.

When viewed from the perspective of the Bâb-ı Âli, it can be argued that European ambassadors behaved provocatively in this matter. Some non-Muslims applying to the French ambassador expressed their expectation that France would take action for Armenian political demands (DABOA, 1894b). Russian ambassador Nelidof, while speaking about these events, expressed his sadness, stating that the Sultan had deceived them and that nothing was being done in Anatolia (DABOA, 1894b). However, as mentioned above, events would not remain limited to Anatolia and would spread to various parts of the country, especially Istanbul. A few days after the Armenians' tumultuous march in Istanbul on September 28, 1895, a conversation took place between Said Pasha and the British

ambassador. In this conversation, the British ambassador complained that the Armenian marchers were intervened with by the public and were attacked. Said Pasha, on the other hand, stated that the Armenians were attacking others, attempting to harm the nation, and had drawn arms against the officials assigned to protect the area. He then stated that it was the state's duty to punish those who disturbed public order and that the public's attack should be defined as self-defense. The British ambassador's response was quite interesting: he acknowledged that the Armenians' actions were excessive, but mentioned that there were nihilists, i.e., anarchists among them (DABOA, 1895b). In this case, we read Ali Ferruh Bey's previously expressed concerns echoed through the British ambassador's words. Both embassy officials indicated that the Armenian issue was not just a matter of ethnicity or sect but involved an "anarchist ideology" as well. However, even though the British embassy was aware of the existing situation, it would not hesitate to exploit the events for its own benefit.

In an unofficial conversation between the British ambassador and the Grand Vizier in 1907, the ambassador pointed to injustices in Bitlis and requested a reform project. In his journal, the Grand Vizier denied the existence of the implied injustices but stated that the local population had been incited and expressed that the proposed project would only serve the interests of the Armenians and was against the Muslims (DABOA, 1907a). From this statement, it can be understood that Britain was only concerned with its own interests and paid no attention to the sociological factors of the region.

France, on the other hand, remained passive regarding the Armenian issue. However, it seems that it also sought to undermine Britain's influence in this matter. In 1895, the French ambassador, in a private conversation with an Ottoman statesman, referred to the past events in Zeytun and requested a general amnesty for the Armenians there. He reminded that the British had already received what they wanted in the past and that the result of the incident had subjected the Ottoman Empire to diplomatic pressure (DABOA, 1896a). Probably, the French ambassador, worried about Britain's increasing leverage as the Ottoman Empire adopted harsh policies, requested such a general amnesty.

The Russians also tried to play an active role in the Armenian issue, as much as the British. In a journal from 1884, it is noted that General Loris Melikof, assigned to the Russian embassy, was Armenian, and therefore, the Armenians in Dersaadet were said to be smiling. The person reporting the journal warned that if this general remained in office, it would alert the state to a new Armenian incident (DABOA, 1885b). This situation indicates that the Russians were trying to provoke the Armenians in Istanbul. Indeed, as the journalist stated, a rebellion breaking out in Istanbul ten years later focuses attention on the Russians. Another issue was the emigration of Armenians to Russia. From 1898 onwards, Armenians made some migrations to Russia (DABOA, 1898a). However, when they later wanted to return, the Ottoman Empire did not allow these Armenians back into its borders. In response, the Tsar, stating that the Armenians gave him a headache, requested the Russian ambassador in Dersaadet to persuade the Sultan to allow the returning Armenian migrants back in. The ambassador, presumably enjoying himself, mentioned at a drunken feast that he had no affection for the Armenians, asserting that they were an ungrateful people like the Bulgarians, and said he would try to convince the Sultan to allow their return (DABOA, 1901a). It is noteworthy that Russia, which accused the Ottomans of cruelty at the slightest provocation, could not tolerate even a small Armenian minority arriving at their borders and wanted to send them back. This situation may stem from Russia's intention to keep its own Armenians away from political demands or to escalate a problem that would trouble the Ottoman Empire.

2.5 The French Embassy and the Activities of Its Ambassadors

France is a state that has been both passive and active in terms of its activities and speeches. Generally maintaining its neutrality in the events that transpired, it is, however, a state that does not hesitate to strike at the Ottoman Empire when the time comes. The commentary of the chief translator of the French embassy in 1882 is indicative of this suspicious friendship that was attempted to be implemented. In his commentary, he expressed discontent that while all European states had taken a stand against the Ottomans, France's friendship, which had continued since the time of Sultan Suleiman, was ignored by its ambassadors (DABOA, 1883a). Unfortunately, however, the events of that day were not as innocent as the chief translator expressed. In 1888, books containing destructive ideas against the state were being published in France. These books were translated into Turkish and Arabic through certain individuals in Paris, and these translations were distributed in Dersaadet and "other necessary places" through foreign embassies (DABOA, 1889b). In 1892, these publications containing false information were noticed, and it was decided to publish a response to these negative works through the Ottoman Embassy in Paris. Furthermore, responses to the publications containing destructive ideas began to be made through the agencies and telegraph companies in Dersaadet (DABOA, 1893b). Another publication problem was the Yellow Book published by the French government in 1900, which contained information that would cause a dispute between France and the Ottoman Empire. This book was not only published but also distributed to members of the Meclis-i Mebusan. The number 5 article in this book contains a letter sent from the French ambassador in Dersaadet to the Minister of Foreign Affairs. In this letter, the French ambassador expressed that the Minister of Foreign Affairs had given him some secret information. It stated that the delays in state affairs were due to the Sultan's secret wishes, and that the Minister of Foreign Affairs had provided him with special information about the treasury (DABOA, 1903a). Although it cannot be concluded that the Minister of Foreign Affairs Tefvik Pasha leaked this information based solely on this letter, it clearly shows that France was trying to create confusion in the Ottoman Empire through publication.

Finally, the event to be mentioned will alone be sufficient to demonstrate the attitude of the French government towards the Ottomans. In 1902, due to the French's special days, the Chaldean Patriarch came to the embassy and gave a speech. In his speech, he expressed his allegiance to the Sultan and received a strong backlash for the praises he gave to him. Subsequently, he was asked why he did not mention France or the Pope in his speech. It was surprising that despite his praises not reaching the Sultan and not even receiving a thank you, he maintained such an attitude (DABOA, 1903b). This incident is an indication that France was still trying to implement its policy of supporting Christians in the Ottoman Empire. No matter how friendly and neutral France tried to appear, it continued to covertly engage in what could be termed a "cold war" with the Ottomans. Interestingly, it seems as though the great powers had divided tasks among themselves, with France taking on the duties of publication and propaganda.

2.6 The British Embassy and the Activities of Its Ambassadors

As can be understood from the events mentioned above, the British government has pursued an active policy towards the Ottoman Empire. The British built their legitimacy in the issues that arose on "protecting Christian rights" and ostensibly on the balance between Christians and Muslims. For this reason, they pursued policies both inside and outside the state accordingly. As early as the beginning of the Abdulhamid era, they closely followed these issues. British Ambassador Sir Henry Elliot reported that Midhat Pasha, who was appointed Grand Vizier, was a friend of the Young Turks, supported the advocates of freedom, was very diligent, and paid attention to implementing equality

between Muslims and Christians (DABOA, 1877a). However, the British were not only monitoring the situation of Christians; they were also curious about the caliphate. To satisfy their curiosity, in 1892, the British ambassador in Dersaadet detained Ali Asgar, an Indian who resided and taught in Istanbul, at the embassy. A meeting occurred between them at the embassy. The British ambassador asked Asgar three questions and received three answers in return. The questions and answers were as follows:

1. "Ali Asgar Bey, according to your diploma (Ali Asgar graduated from the British Political School), the British state owes you employment. Given this, your leaving your homeland and coming to Istanbul raises suspicions that you have been commissioned by the Ottomans to incite the Muslims in India."
2. "What is the effect of the caliphate on Muslims in India?"
3. "How many Indians are there in Istanbul? Which of them work for the Ottoman state, and what is the situation of the others?"

The answers given were as follows:

1. "I have two fundamental reasons for staying here; one is the ease of securing my livelihood, the other is to maintain my health. Since I arrived, I have not engaged in any political service."
2. "There is a strong connection between not only Indian Muslims but all Muslims in the world with the caliphate. Without the encouragement of the Ottoman Empire, all Muslims harbor hostility toward those who act against this position."
3. "I do not know the situation of the Indians in Istanbul" (DABOA, 1893a).

As can be understood from the questions mentioned above, the British ambassador was uncomfortable and uneasy with the caliphate. One of the primary reasons for Britain, which established its 20th-century policies almost entirely on religious and sectarian divisions, wanting to investigate the workings of the caliphate was to regulate its activities in Muslim territories and to prevent potential problems. Indeed, in the following process, we observe that the British have always struggled against the concept of the caliphate in their "Middle East" policies.

2.7 The Ambassadors of the Ottoman Empire and Their Activities

Various publications have pointed out that some of the ambassadors assigned by the Ottoman Empire abroad were unable to perform their duties adequately and did not fully represent the state. In this context, a report given by a journalist in 1907 about the general condition of the Ottoman ambassadors provides a broad perspective. The journalist stated in his report that the Ottoman ambassadors were very slow to act. However, in his criticism, he also emphasized that the ambassadors were inadequate in gathering information. He presented the weakness of the proposals they sent as evidence of this situation. He noted that the proposals containing the conversations between the emperors of Russia, Germany, and Austria and the kings of England and Italy, along with their foreign ministers, were written solely based on information gathered from newspapers. He expressed that they did not possess sufficient political intelligence in response to the sensitivity of global politics at the time and that they could not adequately defend the rights of the state (DABOA, 1908a). Although the journalist wrote his report in 1907, the journals written about the Ottoman ambassadors in earlier periods place the comments in the 1907 journal within a much broader historical context. However, some of the journalist's thoughts about the Ottoman ambassadors do not seem accurate. For instance, his statement

that there should be no doubt about the loyalty of the Ottoman ambassadors serves as an example of this situation.

In 1888, a journal written about Rıza Bey, the Ottoman ambassador to Athens, contained very harsh expressions. The journalist, stating that Rıza Bey did not listen to the Muslims in Yenişehir, emphasized that the ambassador was Christian to please Prince Nikolai of Russia. Moreover, he claimed that he informed the prince about encrypted telegrams from the Bâb-ı Âli. He also noted that he spoke of the incompetence of the Ottomans in the presence of the king and that he insulted Muslims while failing to attend to their affairs (DABOA, 1889a). Another Ottoman ambassador with very negative opinions about him is Khalid Bey, the ambassador to Belgrade. In the journals written in 1882 and 1884 about Ambassador Khalid Bey, it was noted that he worked in favor of the Serbs, violated the rights of the population, and that 150,000 people considered migrating to Bosnia due to him (DABOA, 1885a). In France, matters were not progressing much differently. In a journal written about Misaki Efendi, who was the counselor at the embassy in France, it is stated that he was the son of Misakian, a respected Armenian. Additionally, it is mentioned that he had revealed state secrets to the French and other European powers and intended to plot against the state (DABOA, 1892a). However, it would not be accurate to claim that all these allegations fully reflect the truth.

Considering all of this, it can be accepted that some members of the Ottoman diplomatic mission were not betraying the country but rather lacked the necessary professional and intellectual formation in their fields. In this regard, it can be evaluated that the journals we provided examples of above sometimes stemmed from personal weaknesses such as jealousy or envy.

3. CONCLUSION AND EVALUATION

The journals are significant sources that provide a different perspective on the period due to their inclusion of unofficial information and conversations during the era of Abdülhamid. The journals written about ambassadors are particularly important because they contain the ambassadors' own comments on events. This allows for a different approach to the events that took place and provides various data for the analysis of these events. For example, the contradiction of the Russian ambassador stating that the status quo would not change in his unofficial speech before the Istanbul Conference, while later demanding a change in the status quo during the conference, indicates the need for new analyses regarding the events. When used alone, journals may not be reliable sources, but when multiple journals are utilized regarding a single event or individual, they become significant sources.

When examining certain events from the period of II. Abdülhamid through journals, we observe that the loss of territory has numerous parameters that cannot be attributed to a single individual. Additionally, we can see how states prepared for political issues before they occurred. Activities such as the Russian merchants' propaganda in the Balkans and the inaccurate actions of Ottoman ambassadors provide clearer insights into the course of significant events. This enables a different approach to the Balkan issue. Furthermore, the views of ambassadors regarding the Armenian issue in the journals indicate that the Armenian issue is not solely an ethnic-based issue but also an ideological issue related to the concept of "anarchism." However, it can be said that this conceptualization is based on the perception behind the assassinations of world leaders during that period.

On the other hand, it is evident that the British showed particular care regarding the institution of the caliphate. Additionally, the British attempted to intervene in sectarian divisions as well. Another

aspect examined in the journals is the French. Although France presented itself as a friend, it facilitated the publication of numerous works against the Ottoman Empire.

Finally, the segment examined in the journals consists of Ottoman ambassadors. Some of these ambassadors were unsuccessful in gathering information in Europe. Despite some ambassadors being able to anticipate upcoming events, the failure of the state to take precautions indicates a weakening of bureaucratic processes. However, the collection of information about many ambassadors suggests how advanced the government was in terms of information gathering at that time. All of this information emphasizes that journals should not be overlooked when examining certain political and social events.

REFERENCES

- Açık, T. (2011). *Osmanlı İktidar Mücadelelerinde Jurnal ve Jurnalcilik: II. Abdülhamid Örneği [Journal and Journalism in the Ottoman Power Struggles: The Example of Abdulhamid II]* (Kırıkkale University) [Unpublished Masters' Thesis]. Accessed from YÖK thesis database (Thesis number: 308600).
- Agah, H. (1894). *Sefir Ve Şehbenderlerin Hukuk-u Vezaiifi [The Duties of Ambassadors and Concubines.]*. İstanbul: Mahmud Bey Matbaası.
- Aydın, M. (2012). Tophane Konferansı "Doğu Rumeli'ye veda" [Tophane Conference "Farewell to Eastern Rumelia"], *Tarih Dergisi*, 53, 115-174. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iutarih/issue/9626/120258> adresinden erişilmiştir.
- Cengiz, H. A. (2018). Halepa Fermanı ve sonrası Girit'te yapılan düzenlemeler [The Edict of Halepa and subsequent regulations in Crete]. *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 8(16), 74-89. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/trkede/issue/40861/493516> adresinden erişilmiştir.
- DABOA. (1877a, 15 Jan). 1-52. Y.PRK.AZJ. [Document]. Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, İstanbul.
- DABOA. (1883a, 31 Oct). 7-66. Y.PRK.AZJ. [Document]. Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, İstanbul.
- DABOA. (1885a, 21 Feb). 10-22. Y.PRK.AZJ. [Document]. Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, İstanbul.
- DABOA. (1885b, 11 Mar). 10-26. Y.PRK.AZJ. [Document]. Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, İstanbul.
- DABOA. (1889a, 23 April). 15-18. Y.PRK.AZJ. [Document]. Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, İstanbul.
- DABOA. (1889b, 26 Aug). 15-73. Y.PRK.AZJ. [Document]. Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, İstanbul.
- DABOA. (1892a, 2 Jan). 21-1. Y.PRK.AZJ. [Document]. Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, İstanbul.
- DABOA. (1893a, 14 Jul). 25-12. Y.PRK.AZJ. [Document]. Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, İstanbul.
- DABOA. (1893b, 14 Jul). 26-79. Y.PRK.AZJ. [Document]. Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, İstanbul.
- DABOA. (1894a, 19 Feb). 28-19. Y.PRK.AZJ. [Document]. Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, İstanbul.
- DABOA. (1894b, 24 Feb). 28-23. Y.PRK.AZJ. [Document]. Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, İstanbul.

- DABOA. (1895a, 8 Jun). 33-106. Y.PRK.AZJ. [Document]. Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, İstanbul.
- DABOA. (1895b, 4 Oct). 32-53. Y.PRK.AZJ. [Document]. Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, İstanbul.
- DABOA. (1896a, 15 Jan). 32-75. Y.PRK.AZJ. [Document]. Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, İstanbul.
- DABOA. (1898a, 4 Jun). 2762-25. HR.SYS. [Document]. Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, İstanbul.
- DABOA. (1899a, 10 May). 38-55. Y.PRK.AZJ. [Document]. Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, İstanbul.
- DABOA. (1901a, 19 Apr). 41-99. Y.PRK.AZJ. [Document]. Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, İstanbul.
- DABOA. (1903a, 29 Mar). 45-94. Y.PRK.AZJ. [Document]. Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, İstanbul.
- DABOA. (1903b, 29 Mar). 47-66. Y.PRK.AZJ. [Document]. Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, İstanbul.
- DABOA. (1907a, 29 Sep). 53-21. Y.PRK.AZJ. [Document]. Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, İstanbul.
- DABOA. (1908a, 2 Feb). 53-126. Y.PRK.AZJ. [Document]. Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, İstanbul.
- DABOA. (1918a, 30 Sep). 6-10. Y.PRK.AZJ. [Document]. Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, İstanbul.
- Deniz, İ. (2021). *Sultan II. Abdülhamid Dönemi Osmanlı Sefirlerinin Tercüme-i Halleri [Translations of Ottoman Ambassadors During the Period of Sultan Abdulhamid II]* (Ağrı İbrahim Çeçen University) [Unpublished Masters' Thesis]. Accessed from YÖK thesis database (Thesis number: 792776).
- Erdem, A. Y. (2010). *Osmanlı Diplomasinin Modernleşmesinde Tanzimat Dönemi [The Tanzimat Period in the Modernization of Ottoman Diplomacy]* (Gazi University). [Unpublished Masters' Thesis]. Accessed from YÖK thesis database (Thesis number: 280314).
- Jenkins, H. D. (2014). *Robert Kolej'in kızları [Girls of Robert College]* (Tran. A. Aksu). İstanbul: Dergah Yayınevi.
- Karal, E. Z. (1995). *Osmanlı tarihi [Ottoman History]* (Volume V). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Karal, E. Z. (2011). *Osmanlı tarihi [Ottoman History]* (Volume VII). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Levent, A. (2018). *Osmanlı Diplomasisinde Dönemsel Değişimin Dinamikleri [Dynamics of Periodic Change in Ottoman Diplomacy]* (Nişantaşı Üniversitesi) [Unpublished Masters' Thesis]. Accessed from YÖK thesis database (Thesis number: 280314).
- Savaş, A. İ. (2000). *Genel hatlarıyla Osmanlı diplomasisi [Ottoman diplomacy in general terms]*. Yeni Türkiye, 31.
- Şahin, G. (2019). *Osmanlı tarihi I: Siyasi tarih- kültür ve medeniyet (1299-1774) [Ottoman history I: Political history - culture and civilization (1299-1774)]* (2 Volumes). İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık

Geliş Tarihi: 06.07.2024
Kabul Tarihi: 07.09.2024

Düzeltilmiş Sürümün Ulaştığı Tarih: 28.08.2024
Çevrimiçi Yayın Tarihi: 15.09.2024

Citation: İnce, Y. T., & Saygılı, H. (2024). Activities of Ambassadors and Embassies in the Yıldız Journals: Eastern Rumelia, Crete, and Armenian Issues. *Turkophone*, 11(1), 46-59. <https://dx.doi.org/10.55246/turkophone.1511600>

Yıldız Jurnallerinde Sefirler ve Sefaretlerin Faaliyetleri: Şarkî Rumeli, Girit ve Ermeni Meseleleri

Yusuf Teoman İNCE* Hasip SAYGILI**

ÖZET

Devlet yönetiminde karar alabilmek ve doğru adımlar atabilmek için riskli ve kritik konulara ilişkin bilgi alma biçimlerinden biri de jurnal mekanizmasıdır. Bu makale, Osmanlı Devleti'nin 1878-1908 yılları arasında diplomatik faaliyetleri ile sefaretlerin faaliyetlerini, II. Abdülhamid dönemine ait jurnaller üzerinden incelemektedir. Betimsel nitelikli bu makalede verilerin toplanmasında nitel veri toplama yöntemi olarak doküman taraması yoluna gidilmiş ve elde edilen verilerin incelenmesi ise doküman analizi ile gerçekleştirilmiştir. Öncelikle, Osmanlı Devleti'nin tarihsel süreç içerisindeki diplomatik dönüşümleri ele alınmış, ardından Yıldız Arşivlerindeki sefirler ve sefaretler hakkında yazılan belgeler analiz edilmiştir. Makalede bu çerçevede “Şarkî Rumeli Meselesi”, “Girit Meselesi” ve “Ermeni Meselesi” gibi dönemin önemli problem alanları incelenmiş ve bu olayların arka planında yatan diplomatik süreçler yorumlanmıştır. Ayrıca, Osmanlı Devleti'nin sefaretlerinin etkinliği ve sefirlerin kişisel tutumları jurnaller üzerinden değerlendirilmiştir. Makalenin sonuçları, jurnallerin dönemin diplomatik olaylarına ve sefirlerin rollerine dair sunduğu farklı perspektiflerle, Abdülhamid döneminin siyasi ve diplomatik dinamiklerine ışık tutmaktadır.

Anahtar Kelimeler: II. Abdülhamid, Şarkî Rumeli, Girit, Ermeni Meselesi, Yıldız Jurnalleri, Osmanlı Diplomasisi.

1. GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nin diplomatik gelişimi, tarihi boyunca çeşitli evreler ve dönüşümler geçirmiştir. Coğrafi, siyasi, iktisadi ve ideolojik sebeplerle şekillenen bu süreçler, devletin diplomatik ilişkilerinde belirleyici olmuştur. Özellikle 19. yüzyılda yaşanan önemli olaylar ve gelişmeler, Osmanlı diplomasisinin yeniden yapılanmasını zorunlu kılmıştır. 1878-1908 yılları arasında Osmanlı Devleti'nin diplomatik faaliyetlerini, II. Abdülhamid dönemine ait jurnaller üzerinden inceleyen bu makale, Osmanlı Devleti'nin diplomatik dönüşümlerini ve sefirlerin rollerini detaylı bir şekilde ele alarak, dönemin siyasi ve diplomatik süreçlerini analiz etmeyi amaçlamaktadır. II. Abdülhamid dönemine ait jurnallerin analiz edilmesiyle, Osmanlı Devleti'nin diplomatik faaliyetlerine dair özgün bilgiler sunulmaktadır. Jurnallerde yer alan bilgiler, dönemin siyasi ve diplomatik dinamiklerini anlamada önemli bir kaynak teşkil etmektedir. Bununla birlikte değerlendirilen belgeler, Yıldız Arşivleri'nde bulunan sefirler ve sefaretler hakkında yazılan jurnaller ile sınırlıdır. Diğer belgeler ve arşiv kaynakları, bu makalenin kapsamı dışında tutulmuştur. İncelenen jurnallerin detaylı analizi ise

* 0009-0003-6621-6293, Yüksek Lisans Öğrencisi, Adam Mickiewicz Üniversitesi Akdeniz Çalışmaları, Polonya, yusinc@st.amu.edu.pl
** 0000-0002-4841-4785, Prof. Dr., Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi - Tarih, hsaygili@fsm.edu.tr

dönemin siyasi ve diplomatik olaylarına, farklı bir perspektiften yaklaşmayı sağlamaktadır. Ayrıca, makalenin güncel yanlarından biri; Osmanlı Devleti'nin diplomatik faaliyetlerini, jurnallerde bahsi geçen sefir ve sefaretlerin faaliyetleri bağlamında yorumlamasıdır.

Ayrıca arşiv belgeleri, makalede bulunan kaynakların büyük bir kısmını teşkil etmektedir. Bu sebeple takip edilen yöntem ve makalenin gidişatı arşiv belgelerine göre düzenlenmiş ve tasnif edilmiştir. Makalenin evrenini, 1878-1908 yılları arasında Osmanlı Devleti ile yabancı devletlere bağlı olan sefirlerin ve sefaretlerin diplomatik faaliyetleri oluşturmaktadır. Örneklem olarak ise bu dönemdeki diplomatik faaliyetler, özellikle II. Abdülhamid'e verilen ve sefirler hakkında yazılmış jurnaller dahil edilmiştir. Veriler, "Osmanlı Devlet Arşivi, Yıldız, Arzuhal Jurnalleri" fonundan elde edilen belgeler üzerinden toplanmıştır.

Belirlenen belgeler, öncelikle ülkelere, sefirlere ve olaylara göre tasnif edilmiştir. Bazı olaylar birden fazla devleti ilgilendirdiğinden, farklı devletlere ait sefirlerin belgeleri aynı tasnif grubu altına dahil edilmiştir. Örneğin, Ermeni Meselesi ile alakalı olaylar hem Rusya'yı hem de İngiltere'yi ilgilendirmektedir. Bu sebeple iki farklı devlet "Ermeni Meselesi" başlığı altına eklenmiştir. Ancak Fransa Devleti ile Osmanlı ilişkisini konu alan belgeler "Fransa" başlığı altında sınıflandırılmıştır. Belgeler, Osmanlı Devlet Arşivi'nin resmi dokümanları olması ve doğrudan dönemin diplomatik yazışmalarını içermesi nedeniyle geçerlilik ve güvenilirlik cihetinden yüksek bir değer taşımaktadır. Belgelerin özgünlüğü ve tarihsel bağlamı korunarak makalede kullanılmıştır. Veriler, tarihsel süreç içerisinde Osmanlı'nın diplomatik dönüşümleri temel alınarak analiz edilmiştir. İncelenen belgeler öncelikle tarihsel bağlamlarıyla birlikte ele alınmış, ardından diplomatik faaliyetler ve sefirlerin rolleri yorumlanarak analiz edilmiştir. Belgelerin analizi sırasında konu bütünlüğünün korunmasına özen gösterilmiştir.

Bu çalışma II. Abdülhamid döneminde, görev alan sefirlerin mülakatlarını ve tabiatıyla bazı gizli konuşmaları ihtiva etmektedir. Bu durum dönemin politik analizi açısından önem taşımaktadır. Makale, konusu olan belgeler ışığında, dönemin politik ve siyasi olaylarını, farklı bir boyutta anlamlandırmayı ve incelemeyi amaçlamaktadır.

2. JURNALLERDE SEFİRLER VE SEFARETLERİN İNCELENMESİ

2.1 Jurnaller

Jurnaller II. Abdülhamid' in bir nevi istihbarat toplama yöntemi idi. Böylelikle devlet içinde veya devlet dışındaki olayları takip edebilecekti. Abdülhamid'in bu sistemi tercih etmesinde birden fazla sebep olabilir, ancak bunlarda birkaçı ağır basmaktadır. Birincisi kendisinin darbeler ile ihanetler konusundaki evhamı diğeri ise o dönemde devlet içi parametrelerin çok karmaşık olmasıdır. Abdülhamid kendisini Yıldız'a kapatmış ve yaşananları bizzat takip etmek istemiştir. Bu sebeple kendisini sınır içinden veya sınır dışından veri sağlayan bir iletişim ağı kurmuştur.

Bu ağ günümüzdeki bazı yönleriyle CİMER'e bir nebze benzemektedir. Çünkü jurnal yazmak yalnızca bir kesimin ayrıcalığı değildi. Devlet kademesinde görev alan herkesin kullanabileceği bir ağ idi. Bu durum yalan ve asılsız jurnallerin de yazılmasına sebep olmuştur. Kimi devlet adamları mevki için veya düşmanlarını kötülemek için iftiraya sayılabilecek jurnaller yazmışlardır. Lakin II. Abdülhamid, jurnallerin içeriklerini her zaman doğru olarak kabul etmemiş ve farklı kaynaklardan teyit ettirmeye çalışmıştır. Yukarıda bahsedilen durumun doğurduğu diğeri bir faktör ise çok fazla jurnalin yazılmasıdır. Bu sebeple bazıları hiç okunamamış, kalan çoğunluk ise önce bazı memurlar tarafından okunmuştur (Açık, 2011, s. 26-19).

Jurnaller kimi zaman siyasi amaçlarla kimi zaman şahsi menfaat güden amaçlarıyla kimi zaman ise bilgilendirme amacıyla yazılmıştır. Makalede incelenen belgeler çoğunlukla bilgilendirme amaçlıdır. Herhangi bir sefirin konuşmasını, şahsi fikirlerini, karakterini veya ahvalini bildiren jurnallerdir. Ancak bazı belgelerde hem bilgilendirme yapıldığı hem de siyasi amaç güdüldüğü görülmektedir. Örneğin Y.PRK.AZJ 38/55 kodlu belgede; Fransız sefiriyle görüştüğünü belirten jurnalci, sefirin ağzından kendisini övmüş ve bazı mevkiiler talep etmiştir. Belgelerin incelenmesine geçmeden önce bahsedilmesi gereken diğer bir mesele de sefirler ve sefaretlerle ilgili bilgileri ihtiva eden belgelerin önemidir. Sefirler 19. ve 20. yüzyıllarda devletlerin önemli bir iletişim aracı haline gelmiştir. Özellikle 1856 Paris Konferansı'ndan sonra Osmanlı Devleti, dış ve iç politikalarında Avrupayla uyumlu hareket etmeye itina göstermiştir. Bu kapsamda da haliyle, Avrupa sefirleriyle sürekli iletişimde kalınmıştır. Abdülhamid döneminde akdedilen Berlin Konferansı itibarıyla, sefirler ile iletişim daha kuvvetli hale gelecek ve sefirlerin iç ve dış meselelerde etkisi artacaktır. Jurnallerde ise sefirlerin konuşmaları hatta onların karakterleri hakkında bilgiler bulunmaktadır. Bu durum, dönemi anlamlandırma ve dönemin siyasi ve diplomatik olayları hakkında farklı bir perspektif sunabilecektir. Sefirlerle ilgili belgeler, yaşanan siyasi ve diplomatik olaylar içerisinde değerlendirilmiştir. Bu sebeple Şarkî Rumeli ile Girit olayları ve Ermeni meselesi ele alınmıştır.

3.2 Şarkî Rumeli Meselesi

Şarkî Rumeli meselesi, Bulgarların kendilerine tahsis edilen muhtariyet alanını Filibe merkezli vilayeti de kapsayacak şekilde genişletmek istemeleri ile alakalıdır. Bu istek ise Berlin Konferansı'ndan sonra körüklenmeye başlamıştır. Berlin Konferansı ile teknik olarak Osmanlı hakimiyetinde fakat Rusya güdümünde bir Bulgar devleti kurulmuş ve Sırp anayasası temel alınarak bir anayasa oluşturulmuştur. Konferanstan belirli bir süre sonra, 1879 senesinde Bulgaristan'ın başına Prens Aleksandr'ın geçirilecektir. Aynı tarihte Rusya'nın Bulgar topraklarından çekilmesi üzerine Osmanlı Devleti, asker göndermek isteyince Şarkî Rumeli ve Bulgaristan'daki bir kesim, Osmanlı askerine mukavemet edeceğini açıklamıştır. Bunun üzerine Rusya, Osmanlı ile anlaşarak Bulgaristan'daki halka nasihat verip onları teskin etmiştir. Ancak ilerleyen süreçte Bulgar prensi ve Sobronya olarak adlandırılan Bulgar meclisi, Rus etkisinden sıkılarak onlardan bağımsız hareket etmeye başlayacak ve 1885'te Filibe'de bir isyan başgösterecektir. Olayların sonucunda Şarkî Rumeli'nin Bulgaristan ile birleştiği ilan edilmiştir. Bu gelişmeler üzerine Rus sefiri Nelidof durumu hemen Bâb-ı Âli'ye haber vermiştir. Bu önemli krizi askeri hareket ile çözmeyi tercih etmeyen Osmanlı Devleti, Berlin Antlaşmasına taraf olan devletlerden antlaşmanın hükümlerinin korunmasını talep etmiştir. Avrupa devletlerinin tavsiyesi ile İstanbul'da bir konferans düzenlenir. Konferansta İngiltere ve Fransa yeni oluşan statükonun korunmasını isterken Rusya, Avusturya ve Almanya eski statükonun iadesini savunduğu görülür (Aydın, 2012, s.129-131). Konferans sırasında Sırp'ların, Bulgarlara saldırması ile şartlar değişmiş, Bulgarların, Sırp'ları mağlup etmesi üzerine, Bâb-ı Âli Bulgarlarla masaya oturmuş ve bazı kararlar alınmıştır. Alınan kararlar ise şu şekildedir:

1. Şarkî Rumeli'deki muhtariyet, Bulgar prensine verilecek lakin Müslüman beldeler o bölgeden kopartılacaktır.
2. Eyalet nizamnamesi Osmanlı Devleti ve Bulgar prensi tarafından belirlenecektir.
3. Berlin Antlaşması'nda, Bulgaristan ve Şarkî Rumeli hakkında yazılan kararların tatbiki sürdürülecektir.

Bu anlaşmadan sonra Ruslar, Bulgarlar üzerinde etkin olmaya çalışmışlarsa da meclis başkanı Stamboulof ülkeyi Rus etkisinden bağımsız yönetmeye çalışmıştır. Bu yönetim biçimi 1895'e kadar

devam ettiyse de Stamboulof 'un ölümü üzerine, Bulgarlar yeniden Ruslar ile yakınlaşmaya başlamıştır. (Karal, 2011, s.102-112).

Mezkûr olaylar göz önüne alındığında, 1879'dan itibaren Rusya'nın Bulgaristan'da sürekli bir etki alanı oluşturmaya çalıştığı görülmektedir. Avusturya sefirinin 1881'de verdiği malumata göre, inşaat ve diğer ihtiyaçların tatbiki amacıyla Bulgaristan'a giden Rus tüccarlar aslında siyasi bir amaç gütmektedir. Bunun yanında aynı sefir Rusya'nın, Osmanlı- Bulgaristan iletişimini sağlamakla görevli kapı kethüdasını zorluk çıkarması için teşvik ettiğini bildirmektedir (DABOA,1918a). Ancak ileriki süreçte Bulgarlar, Rus etkisinden rahatsız olacak ve onlardan bağımsız hareket edecektir. Bu bilgiler göz önünde bulundurulduğunda, süreç içerisinde yaşanan isyanlarda, Rus etkisinin olabileceği görülmektedir

1885 senesinde, hadiseleri Bâb-ı Âli'ye bilidiren Nelidof ile yapılan bir mülakatta; Nelidof: Rus imparatorunun isyanı kötülediğini ve orduyu çektiğini bu olayın ise daha ileri gitmeyeceğini ve isyancıların, kendilerine yapılan ihtar üzerine, buldukları mevkide durduklarını ifade etmiştir. Osmanlı Devleti'nin bir an önce Berlin Konferansındaki devletleri toplaması ve durumu müzakere etmesi gerektiğini söylemiştir. Ardından eski statükonun iadesi mümkün olmadığını ve devlet askeri kuvvet gönderirse vahim neticeler doğuracağını ileri sürmüştür. Bu durumu "oldu bitti" şeklinde tasavvur etmenin en iyi sonucu vereceğini ima etmiştir. Bu çerçevede vaziyeti rapor eden diplomatik bir jurnalcı ise böyle bir durumun kabul edilmesi sonucunda Balkan Bölgesindeki diğer kavimlerin de ayaklanabileceği değerlendirmesini yapmıştır. Ardından Rusya'nın eski olaylara müdahale edişini örnek göstererek komiser atanmasını tavsiye etmiştir. Ancak Nelidof, Rusya'nın komiser meselesine yanaşmayacağını ve sulh yoluyla işin neticelenmesi gerektiğini belirtmiştir (DABOA,1895a).

Jurnalcı ile Nelidof arasında geçen sohbet incelendiğinde; Nelidof' un, fikirlerini aktarıırken Bulgarların, Rusya İmparatoru'nu dinlemeyeceğini belirtmesi isyanın tam olarak Rusların kontrolünde gerçekleşmediğini ancak Rusya'nın oluşan statükoyu korumak istemesi bu isyanda bihaber olmadığını gösterir. Bununla birlikte bu işi oldu bitti olarak görmek jurnalcinin de ifade ettiği gibi Balkanlardaki diğer kavimleri etkileyecek ve başlayan karışıklık süreci Balkan Savaşlarına kadar devam edecektir.

2.3 Girit Meselesi

1821 tarihindeki Yunan isyanından itibaren Girit bir sorun haline dönüşmüştür. Adanın stratejik konumu ise büyük devletlerin, bu adaya karşı ilgisini ve müdahalesini arttırmıştır. 1867'deki Girit İsyanı sonucunda, Âli Paşa Rumlara bir muhtariyet vermiştir. 1868'de Ayestafanos Antlaşması ile bu muhtariyetin kesin suretle tatbik edilmesi kararı alınmıştır. Ancak Avrupa devletleri, Rusya'nın hakimiyetini zayıflatmak için Berlin Konferans'ında bahsi geçen muhtariyeti düzenlemiştir. Yaşananlar üzerine Osmanlı Devleti, çıkabilecek karışıklıkları önlemek amacıyla 1878 senesinde Giritlilerle Halepa fermanını çıkaracaktır. Bu fermana göre:

1. Girit'in genel valisi 5 senede bir tayin olunacak. Müslüman valiye Hristiyan, Hristiyan valiye de Müslüman yardımcı verilecek.
2. Vilayet genel meclisinde 80 üye bulunacak. Bu üyelerin 49'u Hristiyan ve 31'i Müslüman olacak. Bu meclis yılda bir defa toplanacak.
3. Atanan memurlar, adanın yerlilerinden seçilecek.
4. Rumca resmi dil olarak kabul edilecek.
5. Vergiden artan gelir, adanın hizmeti için kullanılacak.

6. Basın hürriyeti sağlanacak (Cengiz, 2018, s.79).

1885 senesinde Şarkî Rumeli'nin Bulgarlar ile birleşmesinin ardından Girit meselesi alevlenmeye başlamıştır. II.Abdülhamid gönderdiği valilerle adalıları teskin etmek istese de Müslümanlar ve Hristiyanlar, valilere kafa tutmaktaydı. 1889'da silahlı çeteler ayaklanmış ve Hristiyanlar vergi vermemeye başlamışlardır. Rum asilerin istekleri, Grek Ortodoks bir valiydi. Ancak bu ayaklanmalar sadece bürokrasiye karşı gerçekleşen bir çatışma değildir. Aynı zamanda Müslüman halk ile Hristiyan halkın kendi aralarında gerçekleştirdiği bir çatışmaydı. 1890 senesinde çeteler dağıtılmış ve asayiş sağlanmıştır. İlerleyen süreçte Hristiyan olan ancak Grek olmayan bir valinin (Prens Beroviç) tayin edilmesi olayları tekrar kızıştırıcaktır. 1896'da Kandiye ve Hanya beldelerinde, Müslümanlar ile Hristiyanlar arasında çatışmalar çıkmıştır. Bu çatışmalarda katliamlar da yaşanmıştır. II.Abdülhamid Halepa fermanını yenilemeyi vaat etse de hadiselerin önü alınamayacaktır. Yaşanan buhran üzerine büyük devletlere müracaat edilmiştir. Büyük devletler adaya askeri kuvvet çıkarmaya karar vermiş ve ancak Yunanistan'ı olası bir müdahalede bulunmaması için uyarmıştır. Ancak Yunanistan hükümeti, bu uyarıları dinlemeyerek 1897'de adaya asker çıkarmıştır. Büyük devletler ise sert bir karşılıklı bulunarak Yunan kuvvetlerini adadan uzaklaştırmıştır. 6 Eylül 1898 tarihinde Müslüman halk İngiliz işgal birliğine saldırmışlar ve İngiliz konsolosunu öldürmüştür. Bu hadise gerekçe gösterilerek Giritteki Osmanlı askeri birlikleri İngiltere, İtalya, Fransa ve Rusya tarafından adadan çıkartılacaktır. Büyük devletler adanın, Osmanlı idaresinde kalmasını karar vermiş ve adaya Yunan Prensi Yorgi'yi tayin etmişlerdir. 1898'de Prens adaya gelerek idareyi ele almıştır. 1899 senesinde yeni anayasa oluşturulmuş, yeni bayrak ile posta pulu kullanılmaya başlanmış ve İtalyan subayların da kadrosunda bulunduğu bir polis teşkilatı teşkil edilmiştir (Karal, 2011, s.118-125).

Girit olaylarının neticelenmesinin akabinde, Osmanlı Devleti'nde görevi yeni bitmiş ve yakın zamanda İstanbul'dan ayrılacak olan Fransız sefiri ile bir mülakat yapılır. Bu mülakatta, hem jurnali kaleme alan şahıs hem de Fransız sefiri ilginç tespitlerde bulunmuştur. Jurnalcinin ifadeleri şu şekildedir: “Girit meselesi yaşanmadan önce Giritlilere verilen imtiyaz Avrupa'da bile bulunmuyordu, asayiş ve huzurun temini için jandarma ve askeri birliklere düzenli maaş ödemeleri yapılıyordu ve Girit'deki meclis, iç işlerinde muhtardı. Ancak Atina komitelerinin faaliyetleriyle, Giritliler kışkırtıldı ardından Yunanlılar devletler hukukuna riayet etmeden adaya girdi. Bu olayın ardından ise artık, Giritliler Yunanistan'a iltihaktan başka bir şey kabul etmediler. Tabi olayların bu şekilde kızışması bizi, Yunanlıların ağır hezimetleriyle sonuçlanacak bir savaşa soktu. Galip olduğumuz halde Hristiyan hükümetleri Yunanlılara iyi davrandı ve yardımcı oldu. Bugünkü şekliyle (Girit isyanlarından sonraki şekil) Giritlilere verilen muhtariyet, kısa bir zaman sonra adayı Yunanlılara teslim etmek demektir. Ancak bu muhtariyetten Fransa'nın bir zerre kadar istifadesi bulunmamaktadır. Fransa şarkta, Ortodoksları koruma politikası ile biliniyordu. Ancak şimdi Kırım Harbinin çıkmasına sebep olan şeye gaflet ile yaklaşıyor. Fransa farkında olmadan kendi menfaatine ait olmayan gizli bir amaca hizmet etmektedir. Bu gizli amaç ise Rus-İngiliz ittifakıdır” (DABOA, 1899a).

Jurnalci yukarıda geçen ifadeleri belirttikten sonra Fransız sefir; Avrupa'nın her zaman hakkaniyet ile davranmadığını kimi zamanlar ittifak aradığını ifade eder. Son hale kendisinin de mahcup olduğunu söyledikten sonra, Fransa'nın olaya müdahale edememesini ittifaklardan tam olarak emin olamaması ile izah etmiştir. Ardından yukarıda jurnalini aktardığımız muhatabı Makedonya konusunda uyarılmış ve gerekli önlemlerin alınmaması durumunda durumun Girit kadar vahim olacağını belirtmiştir (DABOA, 1899a).

Jurnalci ile Fransız sefirinin mülakatı incelendiğinde, Girit'de asayiş sağlandığı halde Yunanlıların adadaki serbestane faaliyetleri ve adaya çıkarma yapmaya çalışmaları, bu olaylarda pek de tek başına

olmadıklarına delalet eder. Çünkü savaş sonrasında Hristiyan Devletlerin, Yunan Devleti'ni muhafaza ettiği görülmektedir. Bununla birlikte Fransa'nın, Hristiyanları koruma politikası olmasına rağmen Girit meselesinde pasif kalması dengelerin değişmekte olduğunu göstermektedir. Ayrıca Fransız sefirinin ittifaklar konusunda tam olarak emin olamaması bu durumu açığa çıkarmaktadır. I. Dünya Savaşındaki ittifaklar da bu durumun benzeridir. Son olarak hem sefirin hem de jurnalcinin ileriye yönelik yaptıkları Yunan ve Makedonya meselesine ilişkin değerlendirmelerde haklı çıkmaları, olayların öngörüldüğü halde gerekli önlemlerin tam olarak alınmadığını göstermektedir.

2.4 Ermeni Meselesi

1877-1878 Osmanlı- Rus Harbine kadar Türkiye'de Ermeniler açısından önemli kitlesel bir sorun mevcut değildi. Geleneksel Osmanlı idari ve siyasi yapısı diğer gayrimüslim azınlıklara olduğu gibi Ermenilere de o günün şartlarında ılımlı bir tavır öngörmekteydi. Bu çerçevede artık 19. yüzyıla gelindiğinde Ermenilerin geniş ölçüde Türkçe konuştukları ve Türk ananelerine benzer bir yaşayışı tercih ettikleri bilinmektedir. Prensip olarak fiilen askerlik mükellefiyetlerinin bulunmamasının da etkisiyle ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmeleri devletin Müslüman Türk unsurundan daha ileri seviyeye çıkmıştır. Bu çerçevede 1821 Rum isyanından sonra, devletin birçok kademesinde istihdam edilmişlerdir. Ermenileri tetikleyen iki mesele olmuştur. Bunlardan biri Rusların onları Osmanlı rejimine karşı kullanma çabaları, diğeri ise İngilizlerin Protestan politikalarıdır. Doğu'daki faaliyetlerini meşrulaştırmak isteyen İngiltere himaye edecek bir grup arıyordu. Bu sebeple 1842 tarihinde Kudüs'te Protestan bir kilise açmışlardır. Ardından İngilizler; İstanbul, Lübnan ve Anadolu'nun muhtelif yerlerinde özel okullar kurmuştur. Bu okullar aracılığıyla Protestanlığı yaymaya çalışmışlardır. Bunun için ise en uygun kesim olarak Ermenileri görmüşlerdir (Jenkins, 2014).

Öte yandan Ruslar 1878 harbi sırasında Anadolu'da Ermeniler ile karşılaşmış ve temasa geçmiştir. Ayestafanos'da ise Ruslar, Ermeniler için ıslahat şartı ve Kürtlere karşı korunma sözü almıştır. İngiltere ise Berlin Konferansı'nda Kıbrıs'ı, Rusların Anadolu'daki olası faaliyetlerine karşı üs şeklinde kullanmak isteyecek ve Ermeni ıslahat şartına düzenleme getirecektir. O zamana kadar Ermenilerin siyasi hedefli bir talepleri olmadığı halde sürekli haklarının konuşulması, iki büyük devletin kâğıt üstündeki mücadelesini göstermekteydi. 1880 senesinde bu ıslahatın lüzumu ve yapılması gerektiği, Büyük Devletler tarafından Osmanlı'ya hatırlatılmıştır. Bu hatırlatma yapılırken Hristiyan bölgelere uygun memur ve subayların atanması gerektiği vurgulanmıştır. Aynı sene içerisinde ise ıslahat kararı alınacaktır. Kararların ihtivası şu şekildedir:

1. Mahkeme tanzim edilecek
2. Polis ve jandarma düzenlenecek
3. Gümrük, posta ve telgraf vergi gelirleri dışındaki vergi gelirleri bu bölgeye aktarılacak.
4. Adliye memurları atanacak.
5. ıslahat müşir vasıtasıyla kontrol edilecek (Karal, 2011, s.126-144).

ıslahatlar yapılırsa da 1880 senesinden itibaren Avrupa'da özellikle İngiltere'de Ermeni cemiyetleri teşekkül etmeye başlamış ve faaliyete geçmiştir. 1887 senesinde Hınçak Ermeni İhtilal Cemiyeti, isyan amacıyla toplantılar düzenleyecektir. 1890'da Ermeni Kiliselerinde saklanmış silahlar ve bombalar bulunmuştur. 1894 senesinde İngiltere'nin Van konsolosu, Ermenilerin ikamet ettiği bölgelere gezi gerçekleştirmiştir. Ermeniler ise bu geziyi bir işaret olarak kabul edecek ve ayaklanacaklardır. Ayaklanma emaresi olarak ise Bitlis Sasun'daki Müslümanları katletmişlerdir. Bunun üzerine Abdülhamid dördüncü kolordu komutanlığını isyanı bastırmak için görevlendirmiş ve isyan çok sert

bir şekilde bastırmıştır. Avrupa bu olayı “Ermeni Katliamı” olarak adlandırmıştır. Osmanlı devleti, bu suçlamaları kabul etmemiş ve sorumlu olarak Cemiyet başkanı Naza Bek’i sorumlu tutmuştur. Ancak İngiltere bu açıklamaları dinlememiş ve Osmanlı Devleti’ne karşı gerek kamuoyunda gerek kendi meclislerinde çok ağır tehditlerde bulunmuştur. Bu tehditler aynı zamanda bir yaptırım içeriyordu ki bu da bir ıslahat tasarısıydı (Karal, 2011, s.126-144).

Bu tasarının içeriği şu şekildeydi:

1. Ermenilerin bulunduğu bölgelerde jandarmalar(subay) Hristiyan olacak.
2. Nahiye müdürleri seçim ile belirlenecek.
3. Ermenilerin bulunduğu bölgelerde kır bekçileri bulunacak.
4. Hapishaneler hakkında düzenleme yapılacak (Siyasî suçlardan hüküm giymiş olan Ermenilerin affedilmesi).
5. Din değiştirme meselesi bir kanun ile düzenlenecek.
6. Zarar gören Ermenilerin zararı ödenecek.

Bu ıslahat tasarısı ile, Doğu Anadolu’nun Müslüman çoğunluğuna rağmen Ermenilere muhtariyet projesi sunulmuş gibidir. Bu projeler Ermenilerin siyasi hedeflerini yükseltmelerine sebep olmuştur. 28 Eylül 1895’de Ermeniler, İstanbul’da protesto yürüyüşü yapma kararı almıştır. Devlet, Bâb-ı Âli’ye doğru yürümeleri karşılığında bu yürüyüşü yapmalarına izin vermiştir. Ancak Ermeniler bu uyarıyı dinlemeyerek Bâb-ı Âli’ye doğru yürümüşler ve kendilerini uyarmaya gelen Subay Servet Beyi şehit etmişlerdir. Bunun üzerine Sadrazam Said Paşa Bâb-ı Âli’yi savunmaya başlamıştır. Askerlere kurşun verilmediğinden bu savunmayı süngüler ile gerçekleştirmiştir. Said Paşa’nın, Serasker Rıza Paşa’ya ilettiği yardım talebinin cevapsız kalması üzerine Müslüman halk olaya müdahale etmiştir. Müslüman halkın müdahalesi üzerine, Trabzon Tekirdağ, İzmit gibi ülkenin muhtelif yerlerinde çatışmalar başlamıştır. Bunun üzerine Avrupa Devletleri, Osmanlı Devleti’ni protesto etmişlerdir. Hatta ilerleyen süreçte İngiltere başvekili Salisbury, Osmanlı Devleti’nin yıkılacağından söz edecektir. İngiltere’nin bu kadar sert tepki göstermesi, muhtemelen Protestanları himaye politikasını tam olarak tatbik ettirememesinden kaynaklı prestijine zarar gelmesi ile ilgiliydi (Karal, 2011, s.126-144).

Bu mesele hakkında yazılmış jurnaller incelendiğinde, 18 Nisan 1894 tarihinde Londra Sefareti’nin ikinci kâtibi Ali Ferruh Bey’in, şahsi mütalaasını jurnal suretinde saraya gönderdiği görülmektedir. Bu mütalaada kendisi şunlardan bahsetmiştir: “Paris ve Londra’da anarşist grup kötü faaliyetlerde bulunuyor artık bu yaşananlar üzerine İngiltere Hükümet’i bazı tedbirler almaya karar verdi. Yakalanan anarşistler arasında herhangi bir Ermeni bulunmadı, fakat Ermeniler ile anarşistler arasındaki ilişkinin ortaya çıkacağını ümit etmekteyim. Böylelikle Ermenilerin gerçek mahiyeti gün yüzüne çıkacaktır. Zaten vakit ilerledikçe Ermenilerin hakiki mahiyeti anlaşılacaktır. Onların serzenişleri artık çokları tarafında önemsenmemektedir. Zira Avam Kamarasında, Ermeniler hakkında ne sual sorulmakta ne de cevap verilmektedir. Cesur ve umursamaz (Avrupa’ya karşı) görüldüğümüz takdirde Avrupa’nın sesi çıkamaz. Avrupa sadece kendi menfaatini düşünür ve menfaatine dokunulduğu zaman sesini çıkarır. Hatta bu konuda sesimizi çıkarırsak, Avrupa’nın tek yapacağı bize teşekkür etmek olacaktır. Eğer biz isyankarane davrananları teker teker terbiye eder ve zabitlerimize karşı silah çekenleri tereddütsüz öldürürsek o zaman Avrupa sesini çıkaramaz. Rumeli’de olduğu gibi Anadolu’da da imtiyaz veremeyiz. Bu mesele bizim için hayat memmat noktası olmalıdır. Muhacirler, Anadolu’da Ermenilerin bulunduğu mahallere yerleştirilmeli, bekar Müslüman gençlerden vergi alınmalı ve Müslümanlar izdivaca teşvik edilmelidir” (DABOA, 1894a).

1894 Ağustos'ta yaşanan isyandan 3 ay önce yazılmış bu mütalaayı değerlendirmek önem arz etmektedir. Zira isyandan sonra İngilizlerin, gösterilen sert tepkiyi ileri sürerek Osmanlı Devleti'ni pek güç durumda bırakması ve Osmanlı sefaret görevlilerinin bilgi edinme hususunda başarısızlıklarını konu alan belgeler göz önüne alındığında; Ali Ferruh Bey, devleti sert müdahaleye teşvik etmesi ile devleti yanlış yönlendirmiştir. Çünkü Hristiyan devletlerin kendi tebaaları hakkında ne kadar hassas olduğu bilinmekteydi. Bununla birlikte Ermeni konusu, Avrupa kamuoyuna hiç girmezken 3 ay sonra bütün kamuoyunu etkilemesi isyanın gerçekten de olması gerektiğinden daha sert bastırıldığına işaret edebilir. Ancak Ali Ferruh Bey, Anadolu'da kimseye imtiyaz verilmemesi konusunda haklıydı. Zira günümüzde, Güneydoğu bölgesi için hala benzeri taleplerin gündeme getirilmesinin 19. yüzyıldaki Ermeni talepleriyle paralellığı dikkat çekmektedir. Bunların birlikte Ali Ferruh Bey'in, göç politikaları konusunda verdiği fikirler de pek önemlidir. Zaten devlet, ilerleyen süreçte bizzat tavsiye edilen şekilde olmasa da buna benzer politikalar izleyecektir. Son olarak Ali Ferruh Bey'in, Ermenileri "anarşistler" ile bir görmesi; Ermeni meselesinin, yalnızca bir kavmiyet sorunu olmadığını göstermektedir. Belki de buna binaen, Avrupa'nın sesini çıkarmayacağını düşünmüştür. Ancak öyle ya da böyle büyük devletler bu durumu kendi menfaatlerine çevirmekte geri durmamıştır.

Olaylara Bâb-ı Âli'den baktığımızda ise Avrupalı sefirlerin bu konuda kışkırtıcı davrandıkları ileri sürülebilir. Fransız sefirine müracaat eden bazı gayrimüslimlerin Fransa'nın Ermeni siyasi talepleri için harekete geçeceği beklentisi içinde oldukları ifade edilmektedir (DABOA,1894b). Rus sefiri Nelidof ise bu olaylar hakkında konuşurken üzgün olduğunu belirttikten sonra padişahın kendilerini kandırdığını ve Anadolu'da hiçbir şey yapılmadığını söylemiştir (DABOA,1894b). Ancak yukarıda da zikredildiği üzere, olaylar sadece Anadolu ile sınırlı kalmayacak ve başta İstanbul olmak üzere ülkenin farklı yerlerine sıçrayacaktır. 28 Eylül 1895'te Ermenilerin İstanbul'daki olaylı yürüyüşünden birkaç gün sonra Said Paşa ile İngiliz sefiri arasında bir konuşma gerçekleşmiştir. Bu konuşmada İngiliz sefiri, Ermeni yürüyüşçülere halk tarafından müdahale edildiğini ve saldırı gerçekleştirildiğini şikayetkarane bildirmiştir. Said paşa ise Ermenilerin etrafa saldırdıklarını, millete zarar vermeye kalkıştıklarını ve buldukları mahalli korumakla görevlilere silah çektiklerini ifade etmiştir. Ardından iç istikrarı bozan kişileri cezalandırmak devletin görevi olduğunu ve halkın saldırısını, nefsi müdafaa olarak tanımlamak gerektiğini söylemiştir. İngiliz sefirinin cevabı ise pek ilginçtir: Kendisi Ermenilerin bu hareketini taşkınca olduğunu kabul etmekle birlikte içlerinde nihilistler yani anarşistler bulunduğunu söylemiştir (DABOA,1895b). Bu durumda, Ali Ferruh Bey'in yukarıda ifade ettiği meseleyi, aynıyle İngiliz sefirinin ağzından okumuş oluyoruz. İki sefaret görevlisi de Ermeni meselesinin, sadece bir kavim veya mezhep meselesi olmadığını işin içinde bir "anarşizm ideolojisi" olduğunu belirtmektedir. Ancak İngiliz sefaretini var olan durumu bildiği halde, olayları kendi lehine kullanmakta çekinmeyecektir.

1907 senesinde İngiltere sefiri ile sadrazam arasında gerçekleşen gayriresmî bir konuşmada, sefir Bitlis'teki adaletsizlikleri işaret ederek ıslahat layihası ister. Sadrazam gönderdiği jurnalde, ima edilen adaletsizliklerin varlığını yalanlamakla birlikte bölge halkının kışkırtıldığını söyleyerek sunulan layihanın sadece Ermenilerin menfaatini sağladığını ve Müslümanların aleyhinde olduğunu ifade etmiştir (DABOA,1907a). Bu ifadeden de anlaşılacağı üzere İngiltere'nin kendi menfaati dışında hiç bir şey düşünmediği ve bölgenin sosyolojik unsurlarına dikkat etmediği görülmektedir.

Fransa ise Ermeni meselesinde pasif kalmıştır. Ancak İngiltere'nin de bu meselede etkisini kırmak istediği görülmektedir. 1895 tarihinde Fransız sefiri, Osmanlı'nın bir devlet adamıyla yaptığı hususi konuşmada, geçmişteki Zeytun olaylarına atıfta bulunarak Zeytun'daki Ermeniler için umumi af istemiştir. Geçmişte İngilizler' in zaten istediklerini aldıklarını ve olayın sonucunda Osmanlı Devleti'nin diplomatik baskıya maruz kaldığını hatırlatmıştır (DABOA,1896a). Muhtemelen Osmanlı

Devleti sert politikalarda buldukça İngiltere'nin yaptırım gücünün artmasından kaygılanan Fransız sefiri böyle umumi bir affi istirham etmiş olmalıdır.

Ruslar da en az İngilizler kadar Ermeni meselesinde aktif rol almaya çalışmıştır. 1884 senesinde verilen bir jurnalde, Rus sefaretinde görevlendirilen General Loris Melikof'un Ermeni olduğu bildirilmekte ve bu sebeple Dersaadet'deki Ermenilerin yüzü gülmekte olduğu ifade edilmektedir. Jurnalı veren kişi, bu generalin görevde kalması durumunda, devleti yeni bir Ermeni vakiasına karşı uyarır (DABOA, 1885b). Bu durumda Rusların İstanbul'da Ermenileri tahrik etmeye çalıştığı anlaşılmaktadır. Gerçekten de jurnalcinin dediği gibi on sene sonra İstanbul'da bir isyan çıkması, gözleri Ruslar üzerine doğrultmaktadır. Diğer bir mesele ise Ermenilerin Rusya'ya göç etmesidir. Ermeniler 1898'den itibaren Rusya'ya bazı göçler gerçekleştirmiştir (DABOA, 1898a). Daha sonrası geri dönmek istediklerinde ise Osmanlı Devleti bu Ermenileri sınırdan içeriye almamıştır. Bunun üzerine Çar, Ermenilerin kendisine baş ağrısı verdiğini belirterek Dersaadet Rus sefirinden, göçmen Ermenileri tekrar sınır içeri alması için Padişahı ikna etmesini talep etmiştir. Sefir ise içmeyi seviyor olacak ki sarhoş olduğu bir ziyafette, Ruslatu Bey'e; Ermenilere karşı bir muhabbeti olmadığını bunların Bulgarlar gibi nankör bir millet olduklarını ifade etmiş, ardından geri alınmalarını sağlamak için Padişah'ı ikna etmeye çalışacağını söylemiştir (DABOA, 1901a). En küçük bir harekette Osmanlıları zalimlikle suçlayan Rusya'nın kendilerine gelen küçük bir Ermeni azınlığına katlanamaması ve geri göndermek istemesi dikkate şayandır. Bu durumun; Rusya'nın, kendi bünyesindeki Ermenileri siyasi taleplerden uzak tutmak veya Osmanlı Devletini uğraştıracak bir problemi ağırlaştırmak niyetinden kaynaklandığı ileri sürülebilir.

2.5 Fransa Sefareti ve Sefirlerinin Faaliyetleri

Fransa, faaliyetleri ve konuşmaları bakımından hem pasif hem de aktif olan bir devlettir. Yaşanan olaylarda genelde tarafsızlığını koruyan lakin vakti geldiği zaman Osmanlı Devleti'ne darbe indirmek hususunda hiç çekinmeyen bir devlettir. 1882'de Fransa sefaret baş tercümanının mütalaası, tatbik edilmeye çalışılan bu şüpheli dostluğun bir göstergesidir. Kendisi mütalaasında, bütün Avrupa devletleri Osmanlıya karşı cephe almışken ve Fransa dostluğu Sultan Süleyman döneminden beri devam ettiği halde sefirlerinin müracaatına kayıtsız kalınmasına sitem etmektedir (DABOA, 1883a). Ancak maalesef o günkü yaşananlar, baş tercümanın ifade ettiği kadar masumane değildir. 1888 senesinde Fransa'da, devlet aleyhinde yıkıcı fikirleri ihtiva eden kitaplar basılmaktaydı. Bu kitaplar ise Paris'teki bazı kimseler aracılığıyla Türkçe ve Arapçaya çevrilmekte ve bu çeviriler, Dersaadet' de ve "icap eden" yerlerde yabancı sefaretler aracılığıyla dağıtılmaktaydı (DABOA, 1889b). 1892 senesinde, yalan yanlış bilgiler barındıran bu neşriyatlar fark edilmiş ve Paris'teki Osmanlı Sefaret'i eliyle bu olumsuz eserlere cevap mahiyetinde neşriyat yapılmasına karar verilmiştir. Bununla birlikte Dersaadet'deki ajanslar ve telgraf acentaları vasıtasıyla yıkıcı fikirler barındıran neşriyata cevap vermeye başlanmıştır (DABOA, 1893b). Diğer bir neşriyat problemi, 1900 senesinde Fransa Hükümeti tarafından neşredilen ve içinde Fransa ile ihtilafı gerektirecek bilgiler bulunan Sarı Kitap'tır. Bu kitap basılmakla kalmamış Meclis-i Mebusan üyelerine dahi dağıtılmıştır. Bu kitabın içindeki 5 numaralı yazı, Dersaadet Fransa sefirinden hariciye nazırına gönderilmiş bir yazıyı içermektedir. Fransız sefiri bu yazıda, Hariciye Nazırının kendisine bazı gizli bilgiler verdiğini ifade etmiştir. Yazıda devlet işlerinde yaşanan ertelenmelerin padişahın gizli isteği ile olduğu ifade edilmiş ve hariciye nazırının kendisine hazine hakkında özel bilgiler verdiğini söylemiştir (DABOA, 1903a). Sadece bu bilgi üzerinden hariciye nazırı Tevfik Paşa'nın bilgi sızdırdığı anlaşılamaz ise de bu mesele ile birlikte Fransa'nın neşir suretiyle Osmanlı Devleti'nde karışıklıklar çıkartmaya çalıştığı pek aşikar hale geldiği anlaşılmaktadır.

Son olarak aktarılacak olay Fransız Hükümeti'nin Osmanlı'ya karşı tavrını göstermeye tek başına bile yeterli olacaktır. 1902 senesinde Fransızların özel günleri hasebiyle sefarethaneye Keldâni Patriği gelmiş ve bir nutuk vermiştir. Patrik, nutkunda padişaha tabiiyetini ifade etmesi ve padişaha yaptığı övgüler üzerine kendisine büyük tepki gösterilmiştir. Ardından neden nutkunda hiç Fransa'dan ve Papa'dan bahsetmediği sorulmuştur. Bu övgülerinin padişaha ulaşmadığı ve kendisine bir teşekkür bile edilmediği halde patrik'in takındığı tavra taaccüp edilmiştir (DABOA, 1903b). Bu yaşanan mesele, Fransa'nın hala Osmanlı Devleti'nde Hristiyanlara sahip çıkma politikasını tatbik etmeye çalıştığına göstergesidir. Fransa ne kadar dostane ve tarafsız görünmeye çalışsa da Osmanlı ile gizliden gizliye adeta "soğuk savaş" suretinde mücadele etmeye devam etmiştir. İlginç olan ise Büyük Devletler sanki aralarında görev taksimi yapmış da Fransa'ya neşriyat ve propaganda görevi düşmüş gibi bir hal vardır.

2.6 İngiliz Sefareti ve Sefirlerinin Faaliyetleri

İngiltere Hükümeti, yukarıda bahsi geçen olaylardan da anlaşılacağı üzere Osmanlı Devleti üzerinde aktif bir politika takip etmiştir. İngilizler, yaşanan meselelerde meşruiyetini "Hristiyan haklarını korumak" ve zahiren Hristiyan-Müslüman dengesi üzerine inşa etmiştir. Bu sebeple devlet içinde ve dışında buna yönelik politikalar gütmüştür. Daha Abdülhamid Döneminin başlarında bu meseleleri yakından takip etmişlerdir. İngiltere sefiri Sir Henry Elliot Sadrazam tayin edilen Midhat Paşa hakkında Jön Türk dostu olduğunu, hürriyet taraftarlarını desteklediğini, pek gayretli olduğunu, Müslümanlar ile Hristiyanlar arasında müsavati(eşitliği) tatbik etmeye dikkat ettiğini bildirmiştir (DABOA,1877a). Ancak İngilizler sadece Hristiyanlar ahvalini takip etmiyorlardı. Hilafet hakkında merak ettikleri konular da vardı. Bu meraklarını gidermek için 1892 senesinde Dersaadet İngiltere sefiri, İstanbul'da ikamet eden ve öğretmenlik yapan Hintli Ali Asgar'ı sefarette alıkoymuştur. Sefarete aralarında bir görüşme gerçekleşmiştir. İngiliz sefiri, Asgar'a üç sual sormuş ve mukabilinde 3 cevap almıştır. Bu sualler ve cevaplar şu şekildedir:

1. "Ali Asgar Bey, elinizdeki diploma gereğince (Ali Asgar, İngiltere Siyasi Mektebi'nden mezun olmuştur) İngiltere devleti sizi istihdama borçludur. Hal böyle iken sizin memleketinizi terk edip İstanbul'a gelmeniz bizde; sizin Hindistan'daki Müslümanları ayaklandırmanız için Osmanlı tarafından görevlendirildiğiniz şüphesi uyandırmaktadır."
2. "Hilafet makamının, Hindistan'daki Müslüman üzerindeki etkisi nedir?"
3. "İstanbul'da kaç tane Hintli vardır? Bunlardan hangileri Osmanlı Devlet'i için çalışmaktadır ve diğerlerinin durumu nedir?"

Verilen cevaplar ise şu şekildedir:

1. "Burada durmamın iki temel sebebi vardır birisi maişetimi sağlamamdaki kolaylık diğeri sağlık durumumu muhafaza etmektir. Geldiğimden beri bir gün dahi siyasi bir hizmette bulunmadım"
2. "Sadece Hintli Müslümanların değil dünyadaki bütün Müslümanların Hilafet makamına kuvvetli bir rabitası vardır. Osmanlı Devleti'nin teşvikâtına lüzum kalmadan umum Müslümanlar, bu makamın aleyhinde hareket edenlere düşmanlık beslemektedir."
3. "İstanbul'daki Hintlilerin durumunu bilmiyorum" (DABOA, 1893a).

Yukarıda geçen suallerden de anlaşılacağı üzere İngiltere Sefiri Hilafet makamından rahatsız olmakta ve tedirgin olmaktadır. 20. yüzyıl politikalarını, neredeyse tamamen din ve mezhep ayrışımı üzerine kuran İngiltere'nin, Hilafet makamının işleyişini araştırmak istemesindeki en büyük sebeplerden birisi; Müslüman topraklardaki faaliyetlerini düzenlemek ve olası problemlere önlem

almaktır. Zaten ilerleyen süreçte İngilizlerin “Ortadoğu” politikalarında hep hilafet kavramıyla mücadele ettiğini müşahede ediyoruz.

2.7 Osmanlı Devleti’nin Sefirleri ve Faaliyetleri

Osmanlı Devleti’nin yurt dışında görevlendirdiği sefirlerin bir kısmının, layıkıyla görevlerini yapamadıkları ve devleti tam anlamıyla temsil edemedikleri konusu muhtelif yayınlarda dile getirilmiştir. Bu çerçevede 1907 senesinde bir jurnalcinin, Osmanlı Devleti’ne ait sefirlerin umumi ahvali hakkında verdiği rapor, geniş bir bakış açısı sağlamaktadır. Jurnalci, raporunda Osmanlı sefirlerinin hareket etmekte çok yavaş kaldığını ifade etmiştir. Ancak eleştirisinde bunun yanında sefirlerin bilgi bulmak konusunda yetersiz kaldıklarını da vurgulamıştır. Bu durumu ispat makamında ise gönderdikleri layihaların zafiyetini öne sürmüştür. Rusya, Almanya ve Avusturya imparatorlarıyla İngiltere ve İtalya kralları ve bunların hariciye nazırları arasında geçen konuşmaları içeren layihaların; sadece gazetelerden toplanan bilgilerle yazıldıklarını belirtmiştir. O günün şartlarında, Dünyadaki siyasetin hassaslığına karşılık siyasi zekâlarının yeterli olmadığını ve devletin hukukunu gereğince müdafaa edemediklerini anlatmıştır (DABOA,1908a). Jurnalci her ne kadar raporunu 1907 senesinde yazmışsa da geçmiş tarihlerde Osmanlı sefirleri hakkında yazılan jurnaller, 1907 tarihli jurnalin barındırdığı yorumları çok daha geniş bir tarih skalasına oturtmaktadır. Ancak jurnalcinin, Osmanlı sefirleri hususundaki bazı düşünceleri isabetli görünmemektedir. Osmanlı sefirlerinin sadakatinden şüphe edilmemesi gerektiğini söylemesi bu duruma bir örnektir.

Zira 1888 senesinde, Osmanlı Devleti’ne bağlı Atina sefiri Rıza Bey hakkında yazılan jurnal çok sert ifadeler içermektedir. Rıza Beyin Yenişehir’deki Müslümanları dinlemediğini söyleyen jurnalci, sefirin Rus Prensi Nikolay’a hoş görünmek için Hristiyan olduğunu vurgular. Dahası Bâb-ı Âli’den gelen şifreli telgrafları Prese bildirdiğini söyler. Aynı zamanda Kralın yanında Osmanlıların meziyetsizliği hakkında konuştuğunu ve Müslümanların işlerine bakmayıp onları tahkir ettiğini belirtir (DABOA, 1889a). Kendisi hakkında oldukça olumsuz görüşlerin bulunduğu diğer bir Osmanlı Sefiri ise Belgrad Sefiri Halid Bey’dir. 1882 ve 1884 senesinde Sefir Halid Bey hakkında yazılan jurnallerde kendisinin Sırpların lehinde çalıştığı, ahalinin hukukunu çiğnediği ve kendisinden ötürü 150.000 kişinin Bosna’ya hicret etmeyi düşündüğü belirtilmiştir (DABOA, 1885a). Fransa’da ise işler pek farklı ilerlememektedir. Fransa’da sefaret müsteşarı olan Misaki Efendi hakkında yazılan jurnalde, kendisinin Ermenilerin saygın kesiminden olan Misakiyan’ın çocuğu olduğu ifade edilmektedir. Bununla birlikte kendisinin devlet sırlarını başta Fransızlara ve diğer Avrupalı devletlere fâş ettiği ve devlete entrikalar düzenlemek istediği yazılmaktadır (DABOA, 1892a). Ancak bütün bu iddiaların da gerçeği tam olarak yansıttığını ileri sürmek de isabetli olmayacaktır.

Bütün bunlar göz önüne alındığında bir kısım Osmanlı diplomatik misyon mensuplarının, ülkeye ihanet etmelerinden ziyade kendi alanlarında mesleki ve entelektüel formasyonlarının yetersizliklerinin olduğu kabul edilebilir. Bu açıdan yukarıda örneklerini verdiğimiz jurnallerin kimi zamanlar çekememezlik, haset gibi kişisel zaaflardan kaynaklandığı değerlendirilebilir.

4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Jurnaller; Abdülhamid döneminde gayr-ı resmi bilgileri ve konuşmaları içermesinden ötürü döneme farklı bir perspektif sağlayan önemli kaynaklardır. Sefirler hakkında yazılan jurnaller ise sefirlerin bizzat olaylar hakkında yorumlarını içermesinden dolayı önem arz etmektedir. Çünkü böylelikle yaşanan olaylara farklı bir açıdan yaklaşıyor ve olayların analiz edilebilmesi için farklı verilere sahip olunuyor. Örneğin Rusya sefiri İstanbul konferansından önce yaptığı gayr-ı resmi konuşmada artık

statükonun değişmeyeceğini söylerken İstanbul Konferans'ında statükonun değişmesini talep etmesi gibi bir tezat yaşanması, olay hakkında yeni analizler yapılmasını işaret etmektedir. Journaller tek başına kullanıldıkları takdirde güvenilir kaynaklar olmamakla birlikte bir olay veya kişi hakkında birden fazla jurnal istimal edildiği zaman önemli bir kaynak hüviyetini taşımaktadır.

Journaller üzerinden II. Abdülhamid döneminin bazı olayları incelendiği zaman, öncelikle toprak kaybının, bir kişiye istinat ettirilemeyecek kadar fazla parametreleri olduğunu müşahede etmekteyiz. Bununla birlikte devletlerin, politik meseleler yaşanmadan önce nasıl hazırlık yaptıklarını görmekteyiz. Rusların Balkanlardaki tüccar propagandaları gibi faaliyetleri ve Osmanlı sefirlerinin isabetsiz hareketleri önemli hadiselerin gidişatı konusunda daha net görüş imkanı sağlamaktadır. Böylelikle Balkan sorununu daha farklı bir şekilde ele alma imkanı oluşmaktadır. Ayrıca, jurnallerde sefirlerin Ermeni meselesi hakkındaki görüşleri, Ermeni meselesinin sadece etnik temelli bir mesele olmadığını “anarşizm” kavramıyla ilişkin ideolojik bir mesele olduğuna işaret edilmiştir. Ancak bu kavramsallaştırmanın dönemin dünyasında dünya liderlerinin uğradığı suikastların arkasındaki algıya dayandığı söylenebilir.

Diğer taraftan İngilizlerin ise hilafet müessesesi üzerine özel bir itina gösterdiği görülmektedir. Bununla birlikte İngilizler mezhep ayrılıklarına da müdahil olmaya çalışmışlardır. Journallerde tetkik edilen diğer bir cihet ise Fransızlardır. Fransa, kendisini dost olarak öne sürse de Osmanlı Devleti karşısı birçok yayının çıkmasına önyak olmuştur.

Son olarak Journallerde incelenen kesim, Osmanlı sefirleridir. Bu sefirlerin bir kısmı Avrupa'da bilgi toplama hususunda başarısızlık göstermişlerdir. Sefirlerin mütalaalarında yaşanacak bazı olayları önceden kestirmesine rağmen devletin önlem alamaması, bürokratik işleyişin zayıfladığını göstermektedir. Fakat birçok sefir hakkında bilgi toplanılması, o dönemdeki hükümetin bilgi toplama konusunda ne denli ilerlediğine işaret eder. Tüm bu bilgiler, bazı siyasi ve sosyal olaylar incelenirken jurnallerin göz ardı edilmemesi gerektiğini vurgulamaktadır.

KAYNAKÇA

- Açık, T. (2011). *Osmanlı İktidar Mücadelelerinde Jurnal ve Journalcilik: II. Abdülhamid Örneği* (Kırıkkale Üniversitesi) [Yayımlanmamış Yüksek Lisan Tezi]. YÖK tez veritabanından erişilmiştir (Tez no: 308600).
- Agah, H. (1894). *Sefir Ve Şehbenderlerin Hukuk-u Vezaiifi*. İstanbul: Mahmud Bey Matbaası.
- Aydın, M. (2012). Tophane Konferansı “Doğu Rumeli'ye veda”, *Tarih Dergisi*, 53, 115-174. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iutarih/issue/9626/120258> adresinden erişilmiştir.
- Cengiz, H. A. (2018). Halepa Fermanı ve sonrası Girit'te yapılan düzenlemeler. *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 8(16), 74-89. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/trkede/issue/40861/493516> adresinden erişilmiştir.
- DABOA. (1877a, 15 Ocak). 1-52. Y.PRK.AZJ. [Belge]. Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, İstanbul.
- DABOA. (1883a, 31 Ekim). 7-66. Y.PRK.AZJ. [Belge]. Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, İstanbul.
- DABOA. (1885a, 21 Şubat). 10-22. Y.PRK.AZJ. [Belge]. Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, İstanbul.

- DABOA. (1885b, 11 Mart). 10-26. Y.PRK.AZJ. [Belge]. Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, İstanbul.
- DABOA. (1889a, 23 Nisan). 15-18. Y.PRK.AZJ. [Belge]. Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, İstanbul.
- DABOA. (1889b, 26 Ağustos). 15-73. Y.PRK.AZJ. [Belge]. Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, İstanbul.
- DABOA. (1892a, 2 Ocak). 21-1. Y.PRK.AZJ. [Belge]. Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, İstanbul.
- DABOA. (1893a, 14 Temmuz). 25-12. Y.PRK.AZJ. [Belge]. Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, İstanbul.
- DABOA. (1893b, 14 Temmuz). 26-79. Y.PRK.AZJ. [Belge]. Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, İstanbul.
- DABOA. (1894a, 19 Şubat). 28-19. Y.PRK.AZJ. [Belge]. Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, İstanbul.
- DABOA. (1894b, 24 Şubat). 28-23. Y.PRK.AZJ. [Belge]. Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, İstanbul.
- DABOA. (1895a, 8 Haziran). 33-106. Y.PRK.AZJ. [Belge]. Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, İstanbul.
- DABOA. (1895b, 4 Ekim). 32-53. Y.PRK.AZJ. [Belge]. Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, İstanbul.
- DABOA. (1896a, 15 Ocak). 32-75. Y.PRK.AZJ. [Belge]. Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, İstanbul.
- DABOA. (1898a, 4 Haziran). 2762-25. HR.SYS. [Belge]. Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, İstanbul.
- DABOA. (1899a, 10 Mayıs). 38-55. Y.PRK.AZJ. [Belge]. Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, İstanbul.
- DABOA. (1901a, 19 Nisan). 41-99. Y.PRK.AZJ. [Belge]. Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, İstanbul.
- DABOA. (1903a, 29 Mart). 45-94. Y.PRK.AZJ. [Belge]. Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, İstanbul.
- DABOA. (1903b, 29 Mart). 47-66. Y.PRK.AZJ. [Belge]. Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, İstanbul.
- DABOA. (1907a, 29 Eylül). 53-21. Y.PRK.AZJ. [Belge]. Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, İstanbul.
- DABOA. (1908a, 2 Şubat). 53-126. Y.PRK.AZJ. [Belge]. Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, İstanbul.
- DABOA. (1918a, 30 Eylül). 6-10. Y.PRK.AZJ. [Belge]. Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, İstanbul.

- Deniz, İ. (2021). *Sultan II. Abdülhamid Dönemi Osmanlı Sefirlerinin Tercüme-i Halleri* (Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi) [Yayımlanmamış Yüksek Lisan Tezi]. YÖK tez veritabanından erişilmiştir (Tez no: 792776).
- Erdem, A. Y. (2010). *Osmanlı Diplomasininin Modernleşmesinde Tanzimat Dönemi* (Gazi Üniversitesi). [Yayımlanmamış Yüksek Lisan Tezi]. YÖK tez veritabanından erişilmiştir (Tez no: 280314).
- Jenkins, H. D. (2014). *Robert Kolej'in kızları* (çev. A. Aksu). İstanbul: Dergah Yayınevi.
- Karal, E. Z. (1995). *Osmanlı tarihi* (Cilt V). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Karal, E. Z. (2011). *Osmanlı tarihi* (Cilt VII). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Levent, A. (2018). *Osmanlı Diplomasisinde Dönemsel Değişimin Dinamikleri* (Nişantaşı Üniversitesi) [Yayımlanmamış Yüksek Lisan Tezi]. YÖK tez veritabanından erişilmiştir (Tez no: 280314).
- Savaş, A. İ. (2000). *Genel hatlarıyla Osmanlı diplomasisi*. Yeni Türkiye, 31.
- Şahin, G. (2019). *Osmanlı tarihi I: Siyasi tarih- kültür ve medeniyet (1299-1774)* (2 Cilt). İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık.